

11,1 cum...faciant: cum αιτιολογικός. **male felicitatem ferentes:** δράστες των ύβρεων και των προσβολών είναι οι 'εγωιστές - υπερήφανοι - αλαζονικά χαρούμενοι', διότι σπεύδουν να εξαργυρώσουν την ευτυχία τους με 'ύβρη' στον πρώτο τυχόντα. **quo...respuat:** πλάγ. ερώτηση. **istum:** i.e. superbem, insolentem, male ferentem felicitatem. **inflatum:** μτχ. παρακ. του inflo, και δηλώνει μεταφορικά τον 'επαρμένο, τον υπερήφανο' Juv. 8,72 *superbus et inflatus*, Suet. De Vita Caes. 'Ner. *elatus inflatusque*. Η μτχ. εδώ είναι κατηγορημ. από το adfectum. **illa:** i.e. magnanimitas. **ejusmodi:** 'αυτής της μορφής', δηλ. ό,τι ανήκει στην κατηγορία της contumeliae. **transcurrit:** η μεγαλοφυχία έχει την δύναμη να 'διαπερνά', δηλ. να αχρηστεύει, να ακυρώνει. **solidi / veri:** γενικές διαιρετικές.

11,2 cogitat: ο Στωικός. **omnes inferiores esse..:** 'για τον σοφό όλοι οι άνθρωποι γύρω του είναι πολύ κατώτεροί του ώστε να μπορέσουν κάποτε να τον περιφρονήσουν'. **quam ut:** cf. 4,1 **tanto excelsiora despiciere:** sc. τους Στωικούς σοφούς. **Contumelia a contemptu dicta est:** 'η ύβρη στηρίζεται στην καταφρόνηση' • δηλ. για να 'υβρίσει' κάποιος κάποιον πρέπει πιο μπροστά να τον έχει καταφρονήσει. **nemo nisi quem contempsit:** 'quia nemo notat tali iniuria nisi <notet eum> quem contempsit', απαραίτητη προϋπόθεση για να 'υβρίσουμε' κάποιον είναι να τον έχουμε από πριν 'καταφρονήσει', αφού η καταφρόνηση δημιουργεί ύβρι. Για την αναφ. δεσ ADD.3 **nemo autem maiorem melioremque contemnit:** 'κανείς δεν καταφρονεί ένα ανώτερο και καλύτερό του', και δεδομένου ότι ο 'σοφός' είναι και ανώτερος και καλύτερος από όλους 'κανείς δεν μπορεί να προσβάλλει τον σοφό'. **etiam si facit aliquid...:** 'έστω κι αν ένας λήη κάνει κάτι προσβλητικό σε κάποιον, αν είναι κατώτερός του δεν θα καταφέρει να τον προσβάλλει'. **quod...solent:** ADD.1 **in conspectu suorum:** 'στην θέα των δικών του, εμπρός στους δικούς του'. **tegennda:** με το nudavit, 'γυμνώνει όλα αυτά που πρέπει να είναι καλυμμένα', τα μέρη του σώματος. **qui facit contemnere non potest:** 'αυτός που ενεργεί (δηλ. το μικρό παιδί) δεν μπορεί να καταφρονήσει', διότι για τους Στωικούς η καταφρόνηση (η οποία δημιουργεί την ύβρι) βασίζεται όχι σε συγκεκριμένη συμπεριφορά, αλλά στην σχέση ανωτερότητας η κατώτερότητας μεταξύ ενεργητή και αποδέκτη. Για την αναφ. δεσ ADD.3

11,3 Eadem causa est: 'ο λόγος για τον οποίον δεν εκνευρίζομαστε με τους δούλους μας όταν λένε λόγια υβριστικά στους κυρίους τους είναι ίδιος με τον λόγο για τον οποίον δεν εκνευρίζομαστε όταν μας υβρίζουν τα μικρά παιδιά. Και είναι ότι δεν μπορούν να έχουν τέτοια πρόθεση, διότι είναι κατώτεροι σε σχέση με εμάς'. **mancipiorum nostrorum urbanitas:** Mancipium δεν ήταν ο δούλος με την έννοια του servus, του υπηρέτη, αλλά ένας μη ελεύθερος φυσικά, που όμως συνόδευε ως προσωπικός συνοδός και προσωπικός υπηρέτης τον κύριό του. Αυτοί μοιάζουν με τους έλληνες 'παρασίτους' όπως τους δείχνει η κωμωδία, Αθήν. Δηπν. 6,234ff., Λουκ. De Parasito, Declam. 28,29. **cur...delectet:** πλάγια ερώτηση σαν υποκείμενο στο causa est. **quorum...facit:** i.e. Mancipiorum, ADD.5 **sibi in convivas ius facit, si coepit a domino:** 'η θρασύτητα του δούλου γίνεται θεσμός που καθιερώνεται, και δεν συνθέτει ύβρη στην συνείδηση του αποδέκτη συνδαιτυμόνα (in convivas jus facit), αν αυτή έχει ξεκινήσει πρώτα με στόχο τον ίδιο του τον αφέντη'. Τα Ρωμαϊκά 'δείπνα' διέφεραν από τα Ελληνικά 'συμπόσια', (Cic. Sen. 13,45) διότι: 1^ο έπαιρναν μέρος και γυναίκες πολίτες, 2^ο οι συνδαιτυμόνες ήσαν διαφορετικής κοινωνικής τάξεως, 3^ο η έμφαση δινόταν στο φαγητό, 4^ο παρευρίσκονταν και οι υποτελείς του καθενός, τα Mancipia. Στα συμπόσια λοιπόν έχει δημιουργηθεί ένας θεσμός, σύμφωνα με τον οποίον ένας δούλος νομιμοποιείται να προσβάλλει ένα συνδαιτυμόνα υπό την προϋπόθεση ότι πιο μπροστά έχει προσβάλλει τον ίδιο του τον αφέντη. Αν ο δούλος περιπαίζει πρώτα τον κύριό του και κατόπιν τους άλλους, τότε δεν υπάρχει 'ύβρις', διότι θεωρείται πως ο δούλος ξεκινώντας πρώτα με τον κύριό του αναγνωρίζει την υπεξουσιότητά του σ' αυτόν, οπότε και οι υπόλοιποι συνδαιτυμόνες τον αποδέχονται ως δούλο, ως κατώτερό τους και γι' αυτό δεν εκνευρίζονται μαζί του, αλλά γελούν. Αν όμως ο δούλος ξεκινούσε πρώτα με ένα ξένο, αυτό θα έδειχνε μία διάθεσή του για ανεξαρτησία, για ισότητα, και τότε θα συνιστούσε η σκωπτική του συμπεριφορά παράπτωμα και θα συνέθετε ύβρη. **ut quisque...linguae est:** 'όσο περισσότερο καταφρονητικός για τον συνδαιτυμόνα του είναι ο δούλος, τόσο περισσότερο η γλώσσα του θα είναι προσβλητική'. Κι όμως παρ' όλα αυτά δεν έχουμε 'ύβρη', διότι οι δούλοι είναι κατώτεροι των συνδαιτυμόνων. **in hoc:** 'επι τούτου',

αιτιολόγηση με ανταπόκριση την αναφ. αιτιολ. 'qui.. .effundant'. **procaces:** με το pueros. **qui...effundant:** i.e. pueri, ADD.6. **nec... contumeliam...sed argutias:** ο Σεν. παρατηρεί την αντιφατικότητα στην συμπεριφορά μας: 'εκνευρίζομαστε όταν μας προσβάλλει κύριος, διασκεδάζουμε αν είναι δούλος'. Την ίδια διαπίστωση ακριβώς κάνει και ο Κικ. Pro Cael. 7,1 *quae (= contumelia) si petulantius iactatur, convicium, si facetius, urbanitas nominatur.* **quanta autem dementia est:** 'τι μεγάλη παραφροσύνη είναι αυτή, να γελάμε με την προσβολή του δούλου και να στενοχωρούμαστε με την προσβολή του φίλου;' Η παραφροσύνη έγκειται στο ότι απέναντι στην ίδια συμπεριφορά δύο διαφορετικών προσώπων έχουμε δύο διαφορετικές αντιδράσεις. Το σωστό είναι να αντιδράμε ομοιόμορφα. Δύο όμως είναι οι 'ομοιόμορφες' αντιδράσεις: 1^η) Να εκνευριζόμαστε και με τους δύο, μικρούς και μεγάλους. 2^η) Να μη εκνευριζόμαστε με κανένα από τους δύο. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η πρόταση του Σενέκα είναι η 2^η. **modo...,modo..:** με χρονική σημασία, cf 18,3 'modo Veneris, modo Priapi'.

12,1 Quem animum nos...habemus, hunc sapiens..: ο αμόρφωτος διαχωρίζει τους ανθρώπους σε ηλικίες αναλόγως της ημερομηνίας γεννήσεως τους• με τον 'μεγάλο' υβριστή εκνευρίζεται, με τον 'μικρό' όχι. Ο σοφός τώρα τους διαχωρίζει όχι με βάση την ηλικία, αλλά με βάση την ανίχνευση της ψυχής. Αν δη ότι έχει απέναντί του είναι ένα άτομο 'υβριστικό', αλλά με παιδική ψυχή, δηλ. με πρόθεση απλώς πειρακτική, τότε δεν θυμώνει, δεν εκνευρίζεται. Για την αναφ. δεξ ADD.3 **quibus...puerilitas est:** ADD.1 **An quicquam isti profecerunt..:** 'μήπως νομίζουμε όλοι εμείς πως επειδή κάποιος είναι μεγάλος στην ηλικία είναι και καλύτερος από τα παιδιά, και γι' αυτό θεωρούμε ως προσβλητική την συμπεριφορά του απέναντί μας και εκνευριζόμαστε; Κάθε άλλο. Υπάρχουν και ορισμένοι μεγάλοι που είναι πιο παιδιά από τα παιδιά, έχουν κακίες μέσα στην ψυχή τους (*mali animi*), έχουν κάνει περισσότερα λάθη (*auctique in majus errores*), διακρίνονται για την ίδια ασάφεια και αβεβαιότητα του χαρακτήρα (*non minus vagi incertique*), κνηγούν την ηδονή αδιακρίτως (*voluptatum...adpetentes*), διακατέχονται από φοβίες (*trepidi*), και ηρεμούν μόνο αν τους τρομοκρατήσεις (*formidine quieti*), κι όχι με την λογική τους (*ingenio*), όπως ένας μεγάλος'. Το proficere με την έννοια του 'προχωρώ, εξελίσσομαι, κάνω κάτι καλύτερο', cf. Caes. B.G. 7,20 *si nihil in oppugnatione oppidi profecisset.* **quibus...mala sunt:** ADD.1 **qui...differunt:** ADD.7

12,2 Non ideo quicquam inter illos puerosque interesse: Η άρνηση non με την δυνητική υποτ. dixerit, (Gild.- 257). Το ideo αναφέρεται στις διαπιστώσεις της προηγούμενης ενότητας (12,1). Το interesse ως απρόσωπο σημαίνει 'υπάρχει διαφορά - με ενδιαφέρει'. Δίπλα του βρίσκεται (α) το πρόσωπο που έχει το ενδιαφέρον και εκφέρεται με γενική ή με αφαιρετ., (β) το πράγμα που έχει ενδιαφέρον, δηλ. το συντακτικό υποκείμενο και εκφέρεται με (α) απαρέμφατο, (β) ut πρόταση, (γ) πλάγια ερώτηση. Σπανίως συντάσσεται με ονομαστική και θεωρείται προσωπικό, Ter. Ph. 723 'Quid (αιτ. επιρρ. = τί;) tua id (ονομ. υποκ.) refert? Τι σε ενδιαφέρει αυτό; cf. Plaut. Cas. 330. **quod illis..:** ακολουθούν τρία ζεύγη quod προτάσεων. Στο κάθε ένα ζεύγος οι quod προτάσεις αντιτίθενται μεταξύ τους ως προς το ότι η μεν πρώτη αναφέρεται στους ενήλικες (*illi*), ενώ η δεύτερη στους ανηλίκους (*hi*). Και στα τρία ζεύγη ο Σ. προσπαθεί να αποδείξει πως οι ασχολίες των 'μικρών' με εκείνες των 'μεγάλων' δεν έχουν καμία διαφορά, απλώς οι 'μεγάλοι' νομίζουν ότι κάνουν κάτι διαφορετικό από τους 'μικρούς'. Η ειρωνεία βρίσκεται και στα τρία ζεύγη. Όλες οι quod προτάσεις είναι ουσιαστικές και λειτουργούν σαν προσδιορισμοί της αναφοράς στο interesse, (Gild.-525,2 Wood.-241). **talorum nucumue:** Talus ήταν ο 'αστράγαλος' που χρησίμευε και ως παιχνίδι Cic. de Orat. 3, *Sed ut homines labore adsiduo et cotidiano adsueti, cum tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se aut ad talos aut ad tesseras conferunt,* Hor. Carm. I,4,18 *nec regna sortiere talis*• Hor. Serm.2,3,171 *postquam te talos, Aule, nucesque ferre sinu laxo, donare et ludere vidi,* cf. ib. 2,7,17. *Nuces* ήταν τα καρύδια που είχαν πολλαπλή χρήση σε διαφορετικές περιπτώσεις: ήταν παιχνίδι των παιδιών, Suet. Aug. De Vita Caes. 'Vita Aug.' 83,1 *animi laxandi causa modo piscabatur hamo, modo talis aut ocellatis nucibusque ludebat cum pueris minutis,* cf. Cat. carm. 61,121-128 pass. Γι' αυτό ήταν γνωστή και η παροιμία 'nuces relinquere' *πάψε πια να είσαι παιδί!* Σε γάμους τα άπλωναν στο έδαφος Verg. Ecl. 8,30 *sparge, marite, nuces.* Τα χρησιμοποιούσαν ως διακοσμητικά στα μαλλιά Tib. 1,8,44

Tum studium formae est: coma tum mutatur, ut annos // Dissimulet viridi cortice tincta nucis; **aeris minuti auaritia est:** minutum, -i ως ουσιαστικό σήμαινε την μικρότερη υποδιαίρεση νομίσματος, το πιο ευτελές νόμισμα, και μεταφορικά δήλωνε κάτι το εντελώς ασήμαντο, αυτό που θα λέγαμε εμείς 'ψίχουλα', Lat. Vulg. Luc.12,59 *novissimum minutum reddere* και το αντίστοιχο 'Greek New Test. Λουκ.12,59 τὸ ἔσχατον λεπτόν ἀποδῶς'. Ειδικά για το aes minutum να σημαίνει 'τα λίγα, πενιχρά χρήματα, τα ψιλά, τις δεκάρες' Lat. Vulg. Luc. 21,2 με το ακριβές αντίστοιχο Gr.N.T. Λουκ. 21,2. **magistratus gerunt:** 'παίζουν τους άρχοντες'. Gero με αιτιατική μεταφορικά σημαίνει 'προσποιούμαι, μιμούμαι κάποιον - κάτι', Sen. Tr. 714 'gere captivum', App. Met. I,24,23 'aedilem gerimus'. **praetextam:** sc. Togam. Η toga ήταν η παραδοσιακή ενδυμασία των ελευθέρων Ρωμαίων πολιτών κυρίως ανδρών, αλλά και γυναικών. Οι υψηλοί αξιωματούχοι φορούσαν την togam praetextam, μία τήβεννο με πορφυρή ταινία στο στρίφωμα. **fascisque:** Fasces λεγόντουσαν στην Ρώμη τα σύμβολα της εξουσίας των υψηλών αξιωματούχων, ένα κατάλοιπο από την περίοδο της βασιλείας. Ήταν πολλές ράβδοι ξύλινες δεμένες με κόκκινο μάντα μαζί με ένα πέλεκυ με μονή όψη. Το μήκος των ράβδων αυτών ήταν περίπου 1,5 μέτρον. Τις fasces τις κρατούσαν οι συνοδοί των αξιωματούχων, οι 'ραβδούχοι' *lictores*. Ο αριθμός τους εξαρτάτο από το αξίωμα του κατόχου. Οι ύπατοι είχαν 12 fasces, οι δικτάτορες 24, οι πραιτορες 6. Στην αυτοκρατορική περίοδο οι fasces ήσαν στολισμένες με δάφνες. Τιμής ένεκεν στον Αύγουστο δόθηκε το δικαίωμα να έχει fasces ισοβίως, Δίων Κάσσ. 54,10,5 'αὐτὸν χρόνον τὴν δὲ τῶν ὑπάτων διὰ βίου ἔλαβεν, ὥστε καὶ ταῖς δώδεκα ράβδοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ', cf. 67,4,3. **in lapidibus ac parietibus et tectis moliendis:** με το occupati. Οι σύνδεσμοι ac & et είναι διαφορετικοί στην χρήση. Ο ac συνδέει με ένα πιο στενο και εσωτερικό τρόπο δύο στοιχεία, ενώ ο et απλώς ενώνει δύο στοιχεία χωρίς περαιτέρω εσωτερικές σχέσεις• Liv. II, 42,3 'Uno animo patres ac plebs rebellantes Volscos et Aequos duce Aemilio prospera pugna vicere', (Με μια ψυχή πατρίκιοι και (ac) πληβείοι νίκησαν με μία επιτυχή μάχη τους επαναστάτες Ουόλσκους και (et) Αικούους υπο την αρχηγία του Αιμιλίου), όπου φαίνεται πλέον καθαρά πως ο ac θέλει να ενώσει πιο εσωτερικά, ψυχικά, θεωρημένο σαν κάτι το 'ένα', το ομοειδές, 'πατρικίους & πληβείους'. Αντιθέτως ο et απλώς θέλει να βάλει σε μία παράταξη συνέχειας τους Ουόλσκους και τους Αικούους. Cf. Verg.Aen. II,632 'descendo ac ducente deo flammam inter et hostis / expedior' (κατεβαίνω και γλυτώνω με την βοήθεια της θεάς ανάμεσα από την φωτιά και τους εχθρούς), όπου πάλι ο ac ενώνει με μία 'εσωτερική' διάθεση σαν κάτι το 'ίδιο' δύο ρήματα, descendo & expedior, τονίζοντας την μεγάλη τους σχέση (κατέβηκα & γλύτωσα). Αντιθέτως ο 'et' απλώς βάζει δίπλα δύο λέξεις που δεν έχουν τέτοια εσωτερικότητα, flammam & hostes. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε τον σύνδεσμο ac να ενώνει τις λέξεις 'lapidibus & parietibus', και τον et να συνδέει αυτές τις δύο λέξεις από κοινού με την τρίτη 'tectis' (οι μεγάλοι ασχολούνται με τούβλα και τοίχους, αλλά και με σκεπές)• 'τούβλα & τοίχοι' είναι δύο στοιχεία με εσωτερική σχέση σε αντίθεση με τις 'σκεπές' που ανήκουν βέβαια στις οικοδομικές εργασίες, αλλά δεν σχετίζονται λογικά με τις δύο προηγούμενες. Για κάτι αντίστοιχο: Liv. I,13,6 'Ex bello tam tristi laeta repente pax cariores Sabinas viris ac parentibus et ante omnes Romulo ipsi fecit' (Μετά από ένα πόλεμο τόσο θλιβερό η ζαφνική ειρήνη που μας γέμισε με χαρά έκανε τις γυναίκες των Σαβίνων πιο αγαπητές στους άνδρες και στους γονείς, μα πάνω απ' όλα στον ίδιο τον Ρωμόλο), όπου φαίνεται πως ο Λίβιος ενώνει με ένα 'εσωτερικό' τρόπο τις λέξεις 'viris & parentibus' σαν να τις θεωρεί κάτι το όμοιο, ενώ αφήνει μόνη της την τρίτη να συνδέεται με τις δύο προηγούμενες καθώς αποτελεί κάτι το 'διαφορετικό'. Cf. Verg. Aen. V, 715 'longaevosque senes ac fessas aequore matres / et quidquid tecum invalidum.../delige,' (διάλεξε τους υπερήλικες και τις ταλαιπωρημένες από την θάλασσα μητέρες, και ό,τι αδύναμο έχεις μαζί σου), όπου παρουσιάζεται πάλι ο ac να συνδέει με τον ίδιο 'εσωτερικό' τρόπο τις λέξεις 'senes & matres' θεωρώντας τις σαν κάτι το ομοειδές, ενώ το τρίτο στοιχείο, 'quidquid', απλώς συνδέεται με τα δύο προηγούμενα σαν μία απλής συνέχεια και τίποτε άλλο. Οι πέτρες (lapides) ήταν στην Ρώμη ένα πολύ απαραίτητο οικοδομικό υλικό, που το χρησιμοποιούσαν είτε στην υπερύψωση τοίχων, είτε και στην διακόσμηση γενικά, κάτι που μάλλον υπονοείται εδώ από τον Σενέκα. Λατομεία λευκού μαρμάρου υπήρχαν στην Carrara Β.Δ. Ιταλία. Προκειμένου για τις στέγες (tectis) των σπιτιών χρησιμοποιούσαν ξυλεία η μάρμαρο. **occupati:** αιτιολ. στο *ut magnum aliquid agentes*. **tutelae corporum inventa:** 'αυτά που έχουν ανακαλυφθεί με σκοπό την προστασία μας'. Εννοεί τα σπίτια, τα οικοδομήματα. Tutelae= δοτ. σκοπού στο inventa. **in periculum**

verterunt: 'οι ενήλικες προσπαθούν να χτίσουν όσο γίνεται πιο υψηλά κτίρια με συνέπεια να αποτελούν αυτά κίνδυνο για την ζωή μας'. Ο Σ. ειρωνεύεται την απληστία των ενηλίκων σε σχέση με τα μικρά παιδιά. Τα υψηλά κτίρια δεν ενέπνεαν ασφάλεια στο ευρύ κοινό. cf. Hor. Carm. II.10, 10 *celsae graviore casu decidunt tures.* **par <est> pueris longiusque progressis:** 'τό ὅμοιον <ἐστί> μικροῖς τε καὶ μεγάλοις'. Μικροί και μεγάλοι κάνουν τα ίδια σφάλματα, άρα μοιάζουν μεταξύ τους• 'γιατί λοιπόν να προσβαλλόμαστε με την ύβρη των 'μεγάλων', ενώ να γελάμε μ' εκείνη των 'μικρών;'. Ο σοφός δεν προσβάλλεται με την ύβρη κανενός εκ των δύο. **in alia majoraque:** τα μέχρι τώρα σφάλματα μικρών και μεγάλων που έχει παρουσιάσει στα αντιθετικά ζεύγη των quod προτάσεων αποδεικνύουν ότι μικροί και μεγάλοι κάνουν τα ίδια σφάλματα από άποψη περιγραφής. Διαφέρουν όμως μεταξύ τους πρώτον στον χώρο στον οποίον γίνονται (in alia) και δεύτερον στην έκταση (in majora). Alia & majora βρίσκονται στην αιτιατική. In και αιτιατική για την δήλωση τόπου, χώρου.

12,3 horum contumelias: δηλ. των ενηλίκων. **ut jocos accipit:** διότι οι ενήλικες κάνοντας τα ίδια λάθη, έστω και σε μεγαλύτερη ένταση (12,2) του φαίνονται εξ όσου παιδιά με τα πραγματικά. **non quia accepit injuriam:** πάλι η γνωστή διαφοροποίηση ανάμεσα στο 'μου κάνουν μία αδικία' και στο 'αποδέχομαι μία αδικία'. **cum...recusaverunt:** cum χρονικός. **illud solutum scies:** η μτχ. σαν κατηγορ. προσδ. του αποτελέσματος: 'θα μάθεις την απάντηση έτσι ώστε να είναι πλήρως αναλυμένη'. **quod...opponitur:** ADD.1 **qui fecerunt:** ADD.1

13,1 Quid est autem quare..: 'ποιος είναι ο λόγος για τον οποίον ακολουθώντας την αντίθετη πορεία σκέψης με αυτήν που εγώ σου παρουσίασα (autem) αρνείσαι ότι...'. **hanc animi firmitatem:** πρόκειται για την δύναμη της ψυχής που έχει ο σοφός και που του εξασφαλίζει την αταραξία και ηρεμία απέναντι στις ύβρεις των συνανθρώπων του. **cum...liceat?:** εναντίωση. **in aliis idem notare:** 'γιατί σου κάνει εντύπωση που οι Στωικοί έχουν μία τέτοια δύναμη; Αφού κι άλλοι άνθρωποι που δε είναι Στωικοί σοφοί, έχουν μια παρόμοια δύναμη, που την χρησιμοποιούν σε άλλες περιστάσεις **non ex eadem causa:** αίτιον, 'όχι για τον ίδιο λόγο'•cf. 1,2•15,2•19,4. **Quis enim frenetico medicus irascitur:** το πρώτο παράδειγμα ανθρώπου μη σοφού, που έχει την ίδια δύναμη ψυχής με τον Στωικό σοφό για άλλους λόγους βέβαια. **Quis febricitantis..:** ο πυρετός φαίνεται να έχει για τους Έλληνες θεϊκή προέλευση καθώς συνδέεται με τους δαίμονες, Ηπιάλη, Τίφου, Ευόπα, όπως αναφέρει ο Δίδυμος στα σχόλια του Αριστοφ. Σφ. 1037 cf. scholia vetera in Aristop. 'Vespaie': «ήπιάλους δὲ τοὺς φιλοσόφους φησίν. ήπίαλοι δὲ εἰσιν οἱ ῥιγοπύρετοι. προεῖρηται γάρ, ὅτι ήπιάλος λέγεται τὸ πρὸ τοῦ πυρετοῦ κρύος. ἅμα δ' ήπιάλος πυρετοῦ πρόδρομος». Αλλά και στην Ρώμη ο πυρετός έχει μία επίσης θρησκευτική προέλευση και σύνδεση όπου μάλιστα του έχουν αφιερώσει και ναό Cic, ND 3,63 *Febris enim fanum in Palatio et <Orbonae ad> aedem Larum et aram Malae Fortunae Exqui- liis consecratam videmus.* Plinius, NH. 2,16 *ideoque etiam publice Febris fanum in Palatio dicatum est..* **in malam partem accipit?:** το επίθετο ως κατηγορηματικός προσδιορισμός 'ποιος βάζει τα λόγια ενός εμπύρετου ανθρώπου σε μία θέση που να είναι άσχημη;'

13,2 quem...: i.e. habet, ADD.3 **quorum...dedignatur:** ADD.6 **obscena:** στην ιατρική ορολογία τα 'κρυφά' μέρη του σώματος, τα 'αιδοία', cf. Corn. Celsus *De Medica*, 'obscenis', II,1,7• V,20,3• V,28,14 όπου παρουσιάζει μορφές ασθενειών σε διάφορα σημεία του σώματος, και στα 'obscena'. **reliquias:** reliquiae εδώ θεωρούνται τα 'περιττώματα' τα 'κόπρανα', cf. Cic. Nat.Deor. 2,138 *Quem ad modum autem reliquiae cibi depellantur tum astringentibus se intestinis tum relaxantibus,* **effusa:** 'τα ούρα' **nec per furorem...convicia:** η διαπίστωση αυτή βρίσκεται σε πλήρη ισορροπία με την προηγούμενη: 'όπως ακριβώς ο γιατρός δεν θεωρεί προσβολή να δει τα κόπρανα ενός ασθενούς, έτσι δεν θεωρεί προσβολή να δηχθεί επίθεση από ένα μανικό υβριστή' που σημαίνει ότι για τον Σενέκα μέσω ενός αναλογικού συλλογισμού 'υβριστής= ασθενής', γι' αυτό και αντιμετωπίζονται όμοια. **qui...incendunt:** ADD.1 **togati:** έτσι λεγόντουσαν οι ελεύθεροι Ρωμαίοι πολίτες που φορούσαν την toga, μάλλινο λεπτό ύφασμα άβαφο. Επιφανείς προσωπικότητες με αρχηγική παρουσία φορούσαν την toga σε χρώμα πορφυρό. **purpurati:** 'ντυμένοι μέσα στα κόκκινα'• ο Πλίνιος (H.N.

9. 125-41) αναφέρει δύο ειδών οστρακοειδή που παράγουν την πορφύρα. **aegros inteperantis:** το ουσιαστικό είναι κατηγορούμενο στο quos και η μτχ., επιθ. προσδ. **ne...quidem:** μαζί. **succenset:** i.e.ο σοφός. **et quo animo...aestimat:** ο αμόρφωτος αντιμετωπίζει διαφορετικά τον 'υβριστή' απ' ό,τι ο σοφός:

I. Για τον αμόρφωτο: α) δεν έχει κανένα προτέρημα, β) έχει πολλά ελαττώματα. Γι' αυτό και εκνευρίζεται μαζί του.

II. Για τον σοφό: α) δεν έχει κανένα προτέρημα, β) δεν έχει κανένα ελάττωμα. Γι' αυτό και δεν εκνευρίζεται μαζί του.

Όταν θέλεις να απαξιώσεις κάποιον δεν έχει νόημα να υποβαθμίσεις τα προτερήματά του• πιο απαξιωτικός γι' αυτόν θα γίνεις αν υποβαθμίσεις και τα ελαττώματά του, κι αυτό κάνει ο σοφός εδώ, θεωρεί ως ασήμαντα τόσο τα προτερήματα, όσο και τα ελαττώματα του μη σοφού ανθρώπου. Για την αναφ. ADD.3 **eodem... facta:** eodem <animo nihilo aestimat> facta parum honorifice 'με όποια λογική κρίνει ως μηδαμινά τα προτερήματά τους, με την ίδια λογική κρίνει ως μηδαμινά ό,τι έχουν κάνει με τρόπο ατιμωτικό'.

13,3 Στην παράγραφο αυτήν υπάρχουν δύο ζεύγη φαινομενικών αντιθέσεων που οδηγούν σε παράδοξες εξισώσεις και δείχνουν την πλήρη απάθεια του σοφού τόσο απέναντι σε ό,τι καλό η κακό του κάνει ένας άσημος η διάσημος συνάνθρωπός του.

Στο Πρώτο ζεύγος ο σοφός:

a1) *non placebit sibi, si illum mendicus coluerit.*

(=δεν θα χάρη με τον σεβασμό του ζητιάνου)

a2) *nec contumeliam iudicabit, si illi homo plebis...non reddiderit*

(=δεν θα λυπηθεί με την περιφρόνηση του κατωτέρου του)

Στο Δεύτερο ζεύγος ο σοφός:

b1) *ne suspiciet quidem, si...suspexerint.*

(=δεν θα χαρεί με την εκτίμηση του πλούσιου)

b2) *non tangetur, si...transierit.*

(=δεν θα λυπηθεί με την περιφρόνηση του ανώτερου του)

Στο a1 και στο b1 εξισώνονται φτωχός με πλούσιο, διότι ο σοφός τους αντιμετωπίζει όμοια: δεν χαίρεται με την καλή συμπεριφορά τους. Στο a2 και στο b2 εξισώνονται κατώτερος με ανώτερο πολίτη, διότι ο σοφός τους αντιμετωπίζει όμοια: δεν λυπάται με την κακή συμπεριφορά τους• μία ακόμη απόδειξη του ότι ο σοφός βλέπει όλους τους ανθρώπους γύρω του ως ίδιους και γι' αυτό δεν εκνευρίζεται με τις προσβολές τους. **Scit statum eius...**

compescere: για να νοιώσει κάποιος προσβεβλημένος πρέπει: 1^ο ο 'υβριστής' να είναι ανώτερος του 'υβριζόμενου', 2^ο ο 'υβριζόμενος' να τον ζηλεύει (invidendum) γι' αυτήν την ανωτερότητά του. Ο μη σοφός μπροστά στην περιφρόνηση του βασιλιά της Ασίας θα προσβληθεί, διότι: 1^ο τον αναγνωρίζει ως ανώτερό του, και 2^ο ζηλεύει την θέση του. Αντιθέτως ο σοφός δεν πρόκειται να προσβληθεί καθόλου, διότι ούτε ανώτερό του τον θεωρεί εκείνον, κι ούτε φυσικά τον ζηλεύει• η μάλλον: 'τον ζηλεύει τόσο, όσο κάποιον που μέσα σε μία πολυμελή οικογένεια του έτυχε η υποχρέωση να έχει υπό την εποπτεία του τους αρρώστους και τους διανοητικά καθυστερημένους'. Για τον σοφό βασιλιάς και δούλος είναι το ίδιο. **cui...optigit:** ADD.1

13,4 **Num moleste feram:** ο σοφός δεν ενοχλείται αν τον προσβάλει ένας άνθρωπος πολύ κατώτερός του• σε ερωτηματικές προτάσεις το num προϋποθέτει απάντηση 'Όχι!'. **ex his:** διαιρετικότητα, 'εξ αυτών', cf. 5,5 ex his. **qui ad Castoris negotiantur:** η λατρεία των Διοσκούρων εισήχθη στην Ρώμη πολύ νωρίς και σύμφωνα με τον Λίβιο το 486 π.χ. (2.20.12 42.5). Ο ναός τους βρισκόταν στην Ρώμη στο Forum με την ονομασία aedes Castoris. Για την αναφ. δες ADD.1

quorum...refertae sunt: ADD.5, το refertio με αφαιρ. συνοδείας.

quid enim is boni habet: η γεν. boni διαιρετική στο quid. **sub quo nemo nisi malus est?:** 'πως γίνεται να λυπηθώ που δεν με τιμά ένας άνθρωπος που κάτω απ' αυτόν υπάρχουν μόνο ανίκανοι πολίτες;' δηλ. είναι ο τελευταίος στην ιεραρχική κλίμακα. Για την αναφ. δες ADD A.1. **huius:** i.e. qui ad Castoris negotiatur... **ita et regis:** 'humanitatem inhumanitatemque', για τον σοφό άσημος η διάσημος, ευπρεπής η απρεπής, δεν μπορεί

να τον προσβάλει. **quos metu continēs:** ο βασιλιάς την επιρροή που έχει οφείλει στην βία, κι όχι στην σοφία του, γι' αυτό είναι κατώτερος του σοφού - γι' αυτό και δεν μπορεί να τον προσβάλει. Για την αναφ. δεσ ADD.5 **propter quos...contigit:** ADD.5

13,5 movebitur: i.e. sapiens. **omnes enim inter se differant:** δυνητ. υποτακτ. Όλοι αυτοί μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους καθώς άλλοι είναι πλούσιοι κι άλλοι φτωχοί, άλλοι άσημοι κι άλλοι διάσημοι• όμως ο σοφός τους βλέπει και τους αντιμετωπίζει σαν ίδιους, cf. 13,3. **ut...honorem habeat:** honorem alicui habeo = δίνω αξία σε κάποιον, τον τιμώ. Η βασική σκέψη του Σ. είναι πως 'αν το θύμα μιας προσβολής λυπηθεί για ο,τι του συνέβη, και δείξει προς τα έξω την λύπη του αυτήν, τότε με την ενέργειά του αυτήν εξυψώνει την κοινωνική διάσταση εκείνου ο οποίος τον εξύβρισε, 'αναβαθμίζει' τον κοινωνικό του ρόλο'. Η εξήγηση έρχεται αμέσως μετά. **ei qui fecit:** ADD.1 **nesesse est...gaudeat:** αν λοιπόν κάποιος δείξει ότι πληγώνεται από την ύβρη ενός άλλου, τότε είναι σαν να του δίνει αξία• διότι 'για να πληγώνεται από την προσβολή του, είναι σίγουρο πως θα περίμενε με χαρά το αντίθετο, δηλ. την επιδοκιμασία εκείνου και τον θαυμασμό του (suspiri)'. Είναι λογική η παρατήρηση του Σεν., διότι μόνο όταν περιμένουμε από κάποιον την φιλοφρόνηση και αντ' αυτού βρίσκουμε την περιφρόνησή του λυπούμαστε. Για να περιμένει όμως κανείς την φιλοφρόνηση κάποιου σημαίνει ότι του δίνει αξία• να γιατί θυμώνουμε με τις προσβολές μόνο εκείνων που τους θεωρούμε σημαντικούς. **nesesse est:** συχνά η απρόσωπη αυτή έκφραση όταν συντάσσεται με ut πρόταση σαν υποκείμενο, όπως εδώ, χάνεται ο ut (Gild.-553,4,R1). **a quo quisque...moleste ferat:** ADD.3. **contemni /gaudeat:** τα ρήματα ψυχικού πάθους κανονικά συντάσσονται με απαρέμφατο, όπως εδώ και τα δύο παραπάνω ρήματα. (Gild. 533). Η παρουσία της μετχ. μετά από τέτοιου είδους ρήματα είναι επηρεασμός από την ελληνική (Gild. 536), Ter. Ph. 286 *Salvom te advenisse gaudeo* Hor. Ep. II,2,107 *Gaudent scribentes* Verg. Aen. II,377 *Sensit medios delapsus in hostes* Verg. Georg. II, 510 *Gaudent perfusi sanguine fratrum*.

14,1 ut sibi contumeliam...a muliere: μόνο οι παράφρονες μπορούν να πιστεύουν πως μία γυναίκα πιθανόν να τους προσβάλει. Σύμφωνα με την λογική του οι γυναίκες είναι κατώτερες από τους άντρες, και σαν τέτοιες δεν γίνεται να προξενήσουν 'ύβρη'. **quam beatam habeant:** πλάγια ερώτηση με το quam σαν επίρρ. του ποσού και το beatam ως κατηγορούμενο στο *eam*. **lecticarios habentem / laxam sellam:** lecticarius ονομαζόταν ο δούλος εκείνος που μετέφερε την κλίνη (lectica) πάνω στην οποία βρισκόταν ένα σημαίνον πρόσωπο, άνδρας η γυναίκα Petr. Sat. 96,5 *...cum procurator insulae Bargates a cena excitatus a duobus lecticariis in mediam rixam perfertur; nam erat etiam pedibus aeger.* Cic. Ep. ad Fam. 4,12,3 *coactus sum in eadem illa lectica qua ipse delatus eram meisque lecticariis in urbem eum referre.* Οι γυναίκες στην Ρώμη δεν είχαν το δικαίωμα να μετακινούνται εποχούμενες. Αυτό το προνόμιο το είχαν μόνο οι Εστιάδες. Σύμφωνα με την *lex Oppia* του 215π.χ. εν μέσω πολλών απαγορεύσεων που αφορούσαν τον δαπανηρό καλλωπισμό των γυναικών υπήρχε και μία διάταξη που απαγόρευε στις γυναίκες να χρησιμοποιούν άμαξα με δύο άλογα. Για τις μικρές αποστάσεις καταλληλότερη ήταν η φορητή καρέκλα (sella), για τις μεγαλύτερες η φορητή κλίνη (lectica). Την κλίνη την μετέφεραν οκτώ δούλοι. Υπήρχαν φορητές κλίνες σκεπασμένες με κουρτίνες και στο πλάι διέθεταν και παράθυρα. Cat. 10.14 ff Jun 4.21. **quam oneratas aures:** Πλούσιες γυναίκες διέθεταν μεγάλη ποικιλία από σκουλαρίκια πολύ ακριβά και πολύ βαριά, που παραμόρφωναν τα αυτιά τους, Sen. De Benef. 7,9,4 Cf. Petr. Sat. 67 όπου η Σκιντίλλα, φίλη της Φορτουνάτας, διέθετε ένα ζεύγος από πολύτιμα σκουλαρίκια. **cinerari:** cinerarius λεγόταν στην Ρώμη ο κομμωτής. Πιο συγκεκριμένα επρόκειτο για τον δούλο εκείνο που χρησιμοποιούσε ένα ειδικό εργαλείο, το calamistrum, που του χρησίμευε προκειμένου να πλέξει σε πλεξούδες τα μαλλιά των γυναικών. Το calamistrum το θέρμαινε σε αναμμένη στάχτη (in cinere) πριν το χρησιμοποιήσει και απ' αυτήν την μέθοδο πήρε και το όνομά του• Varro De ling. Lat. 5,129,3 *mundus muliebris dictus a munditia. ornatus quasi ab ore natus: hinc enim maxime sumitur quod eam deceat. itaque id paratur speculum. calamistrum, quod his calfactis in cinere capillus ornatur. qui ea ministrabat, a cinere cinerarius est appellatus.* Cf. Cat. LXI 131. **ostiari:** ostiarius λεγόταν ο άνθρωπος που φύλαγε την πόρτα στα πλούσια σπίτια, ο θυρωρός φορώντας και ειδική στολή, Petr. Sat. 28, 8,1 *in aditu autem ipso stabat ostiarius*

prasinatus• του έκτιζαν και ειδικό κατάλυμα, θυρωρείο, Petr. Sat. 29,1,4 37,8,2 77,4,6. Vitruv. De Arch.6,7,1• στα καθήκοντά του ήταν να υποδεικνύει στους συνδαιτυμόνες το μέρος όπου θα κάτσουν Petr. Sat. 64, 7,4 *admonitusque ostiarii calce ut cubaret*. Πρόκειται φυσικά για μία εργασία δούλων Suet. Tranq. 27,1,1 **nomenculatoris**: *nomenculator* λεγόταν ο δούλος που συνόδευε ένα υποψήφιο για αιρετά αξιώματα. Καθήκον του είχε να του υπενθυμίζει τα ονόματα των πολιτών που συναντούσαν καθ' οδόν γιατί έτσι κολακευόντουσαν οι εκλογείς. Έτσι όμως ονομαζόταν και ο δούλος εκείνος που στα συμπόσια πληροφορούσε τους συνδαιτυμόνες για το τι περιείχαν τα πιάτα που τους προσέφερε Petr. Sat. 47,8. Έτσι ονομαζόταν και ο δούλος που στον 1^ο μ.χ. αι. εκτελούσε χρέη ταξιθέτη στο θέατρο προκειμένου να κρατήσει ελεύθερες τις θέσεις των συγκλητικών και των ιπέων, Mart. 5,8,12• 5,14, 11• 3,95,10• 5,23,4• 6,9,2• 5,35,1. **cubiculari**: *cubicularius* λεγόταν ο δούλος που φρόντιζε τις κλίνες, τους κοιτώνες, Petr.Sat. 132,2 *manifestis matrona contumeliis verberata tandem ad ultionem decurrit vocatque cubicularios et me iubet*. cf. Suet. De Vit. Caes. 4,2,1. **ex...tumultu**: αναφορά. **contemplanti**: όταν έχουμε γερονδιακό τότε το ποιητικό αίτιο φυσικού προσώπου εκφέρεται με δοτική κι όχι με ab και αφαιρετική, Cic. Cluent. 3,7 *Nihil <est> homini tam timendum quam invidia*.

14,2 sapiens non accedet ad foras..: 'καλά μέχρι εδώ, Σενέκα• μας είπες ότι ο σοφός αν προσβληθεί από ένα κατώτερό του - ας πούμε φύλακα - θα αδιαφορήσει και μη δίνοντάς του σημασία θα τον προσπεράσει. Αν όμως πρόκειται για μία περίπτωση όπου ο σοφός έχει συμφέρον να μείνει και να ζητήσει απ' αυτόν μία εξυπηρέτηση, τότε τι θα κάνει;' Πράγματι υπάρχουν και στιγμές όπου η αδιαφορία του σοφού προς όποια περιφρόνηση κι αν του έδειξαν δεν του είναι χρήσιμη. **quas obsidet**: ADD.1 **experietur**: απολύτως. **in pontibus quibusdam pro transitu dari**: για διόδια σε γέφυρες αναφέρεται η Digesta 19,260 *'et cum pontem transiret, redemptor ejus pontis portorium ab eo exigebat'*. Διόδια σε συνοριακές γραμμές, Caes. B.G. I,18,3. **qui...exerceat**: 'αυτός που παίρνει χρήματα (σαν διακομιστής) λόγω της υποδοχής που επιφυλάσσει σε επισκέπτες'. Publicum ήταν γενικά η 'πρόσοδος' τό 'έσοδο'. Η αναφ. με μέλλοντα οριστ. ADD.1. **qui sibi placet**: cf. 3,4 *quem...non subigunt*, ADD.1 **quod ostiario libere respondit...quod ...quod...**: τρεις αιτιολογικές προτάσεις με το ίδιο νόημα.. είναι μικρόψυχος εκείνος που, αν κάποιος τον προσβάλει, τότε: 1^ο χαιρέται να τον βρίζει, 2^ο χαιρέται που σπάζει το ραβδί του στα πλευρά του, 3^ο χαιρέται που ζητεί την τιμωρία του από τον κύριο του. *libere respondeo* = 'τα λέω σε κάποιον έξω από τα δόντια', *peto corium* = 'ζητώ, θέλω να γδάρουν κάποιον για τιμωρία', Cic.Tull. 54. **facit se adversarium...qui contendit**: η διαμαρτυρία του Σενέκα βρίσκεται στο γεγονός ότι 'όταν κάποιος προσβληθεί και ανταποδώσει την ύβρη έχοντας βεβαίως εκνευριστεί, αυτό σημαίνει ότι με δική του πλέον ευθύνη τοποθετεί τον εαυτό του στην θέση του αντιπάλου', οπότε ό,τι κακό κι αν του συμβεί στην συνέχεια οφείλεται στον ίδιο και μόνο. Για την αναφ. δεσ ADD.3 **ut vincat, par fuit**: το κακό όμως για τον προσβεβλημένο που θα ανταποδώσει την ύβρη δεν σταματά εκεί• προκειμένου να πετύχει η αντεπίθεσή του στον προσβάλλοντα αναγκάζεται να κατέβει στο επίπεδό του, να γίνει ίσος με εκείνον, και αυτό για τους Στωικούς σημαίνει κατάπτωση ηθική, ξεπεσμός κοινωνικό. Η τελική πρόταση έχει ενεστώτα, διότι το *fuit* λογίζεται ως συντελεσμένος μελλοντικός χρόνος, Cic. Fam. XII 6,2 (Brutus) *si conservatus erit, vicimus* (αντι *vicerimus*).

14,3 Quod Cato: i.e.fecit, ADD.3 **cum...esset**: ιστορικός. **maiore animo non agnovit quam ignovisset**: 'ο σοφός με το να μη αναγνωρίζει την αδικία που του έγινε αποδεικνύεται πολύ πιο μεγαλόψυχος απ' ό,τι αν την είχε αναγνωρίσει και κατόπιν την συγχωρούσε'. Ένδειξη μεγαλοψυχίας είναι να αγνοούμε μία αδικία που μας έγινε, κι όχι να την αποδεχόμαστε και κατόπιν να την συγχωρούμε. Η πρόταση *quam ignovisset* είναι παραβολική υποθετική του αντιθέτου του πραγματικού.

14,4 ex his: διαιρετικότητα, 'εξ αυτών'. **quae creduntur**: ADD.1 **mala aut bona**: κατηγορούμενα στο *creduntur*. **quid homines turpe judicent..**: πλάγ. ερώτηση στο *respicit*. **sed ut sidera contrarium mundo iter intendunt**: Ήταν μία δοξασία που προερχόταν από την αστρονομική παρατήρηση των Ευδόξου,

Καλλίπου και Αριστοτέλη σύμφωνα με την οποία οι κινήσεις των πλανητών που βρίσκονται μακριά από την Γη παρουσιάζουν μία πιο αργή περιστροφή γύρω από τον Ήλιο και δίνουν την εντύπωση ότι κινούνται σε αντίθετη φορά με εκείνη των υπολοίπων πλανητών του 'θόλου', δηλ. του ουρανού, (κατά φοράν ανάδρομον, αντίθετη με τους δείκτες του ωρολογίου), Αριστ. Μετ.τ.Φυσ. 1073a26-b1 'ὄρωμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντὸς τὴν ἀπλὴν φοράν, ἣν κινεῖν φαμὲν τὴν πρώτην οὐσίαν καὶ ἀκίνητον, ἄλλας φοράς οὕσας τὰς τῶν πλανήτων ἁΐδιους (ἁΐδιον γὰρ καὶ ἄστατον τὸ κύκλω σῶμα) Sen. Natur. Quaest. 7, 21, 4 *Omnibus autem <quinque> stellis in eandem partem cursus est, id est contrarius mundo. Hic enim ab ortu uoluitur in occasum, illae ab occasu in ortum eunt, et ob hoc duplex iis motus est, ille quo eunt et hic quo auferuntur.*

15,1 obscenorum: obscenus, -i: ο αισχρολόγος. **quae...possunt?:** ADD.1 **pudori ingenuo:** δοτ. με το molesta: 'όλα αυτά που είναι οχληρά στην ευγενική καταγωγή του σοφού'.

15,2 ista: i.e. molesta (15,1). **eiusdem naturae erunt:** 'μία προσβολή που θα συμβεί σ' ένα άνθρωπο είτε είναι μικρή η μεγάλη, είτε σοβαρή η ελαφρά, έχει τις ίδιες ιδιότητες ακριβώς'. Μία διαπίστωση που εξηγεί γιατί ο σοφός μένει ατάραχος απέναντι σε οποιασδήποτε μορφής προσβολή. **ex imbecillitate vestra:** αιτία, 'τον σοφό τον κρίνετε με βάση τις δικές σας αδυναμίες, γι' αυτό δεν μπορείτε να πιστέψετε ότι αυτός μένει ατάραχος απέναντι στις κάθε μορφής προσβολές'. cf. 1,2•13,1•19,4. **ingentis animi:** γεν. υποκειμ. που ισοδυναμεί με το viri ingentis animi. **cum cogitastis:** cf. cum...negastis 3,1 paulo ulteriorem terminum ponitis: 'κρίνοντας με βάση την δική σας ανεπαρκή υπομονή και καρτερικότητα βάζετε το όριο της υπομονής του σοφού λίγο πιο πάνω από το δικό σας. **at illum:** i.e. terminum. **habentem:** i.e. illum.

15,3 Qaere et aspera..: ο Σεν. καλεί όσους αμφισβητούν την δυνατότητα αταραξίας και απάθειας του Στωϊκού σοφού, να δοκιμάσουν να επαληθεύσουν την καρτερικότητα του σοφού βρίσκοντας όποιες κι όσες δυσάρεστες καταστάσεις γι' αυτόν• εκείνος θα μείνει ατάραχος. **toleratu, auditu, visu:** σουπίνα σε θέση αναφοράς. Το audituque με το toleratu. **qualis, talis:** κατηγορηματικοί προσδιορισμοί. **Qui dicit:** ADD.3 vincit nos fortuna, nisi tota vincitur: το μήνυμα του Σ. είναι πως ο άνθρωπος έχει δύο επιλογές: 1^η) να διαχωρίσει τις ενέργειες που του φυλάει η τύχη του σε 'υποφερτές' και 'ανυπόφορες', 2^η) να τις αγνοήσει όλες ό,τι κι αν είναι. Αν ο σοφός ακολουθήσει την 1^η) επιλογή, τότε σίγουρα σε λίγο καιρό θα τις ανέχεται όλες και θα θλίβεται μαζί τους• ακολουθώντας την 2^η) απαλλάσσεται για πάντα μαζί τους. Διότι: 'την τύχη - με ό,τι αυτή κουβαλάει μαζί της, υποφερτό η ανυπόφορο - η την ανέχεσαι και γίνεσαι δυστυχής, η την απορρίπτεις γενικά και ησυχάζεις για πάντα• δεν μπορείς να κάνεις επιλογές, αλλά να τα ανέχεσαι, κι αλλά όχι'.

15,4 Ne putes: ο λόγος για τον Σερήνο. **duritiam:** αναφέρεται στην σκληρότητα του Στωϊκού σοφού να μένει απαθής κι ατάραχος εμπρός σε κάθε είδους κακό. **Epicurus:** επικαλείται την μαρτυρία του Επικούρου γιατί ήταν γνωστή η αντιπαράθεση των δύο φιλοσοφικών σχολών, και μία θετική παρατήρηση του Επικούρου αποκλείεται να αμφισβητηθεί από κανένα ως υπερβολική η ψευδής. Ασύνδετο σχήμα με την προηγούμενη κύρια πρόταση. **quem...adsumitis:** ADD.5 **patronum inertiae vestrae:** η φιλοσοφία του Επικούρου στηριζόταν στην τελεία απραξία του ανθρώπου, στην ολοκληρωτική αποχή του από κάθε τι που τον εμπλέκει σε οιασδήποτε μορφής υποχρεώσεις, Επικούρ. Μεν. 128. **raro...sapienti fortuna intervenit:** cf. Epic. fragm. 16 'Βραχέα σοφῶ τύχη παρεμπίπτει, τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς διόκηκε καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον τοῦ βίου διοικεῖ καὶ διοικήσει'. **viri:** γεν. της ιδιότητας στο vocem. **Vis tu...:** ο λόγος για τον Σερήνο. 'μήπως τώρα παίρνοντας θάρρος από τα λόγια του Επικούρου θέλεις να συνεχίσης εσύ, Σερήνε, διακηρύσσοντας ότι όχι σπανίως, αλλά καθόλου η τύχη δεν παρεμβαίνει στην ζωή του σοφού;' **et illam:** i.e. fortunam **ex toto:** 'ολοκληρωτικά'.

15,5 angusta: διότι ο Στωϊκός σοφός δεν δίνει σημασία στην πολυτελή κατοικία. **sine strepitu:** πρόκειται για τον θόρυβο που κάνουν οι πολυέξοδοι συνεστιάσεις και συγκεντρώσεις. **venali fastidio:** οι υπηρέτες

έχουν πάντοτε να επιδείξουν μία εγωιστική συμπεριφορά όταν διαχειρίζονται μία κάποια μορφή εξουσίας. **hoc limen vacuum:** τα πλούσια σπίτια είχαν ακριβές διακοσμήσεις στα κατώφλια τους, cf. Petr. Sat. 28,9 όπου στο κατώφλι του σπιτιού του Τριμαλχίωνα ήταν κρεμασμένο ένα χρυσό κλουβί *super limen autem cavea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes salutabat.* **ubi sui nihil est:** η τύχη έχει θέση μόνο εκεί όπου βρίσκονται πράγματα δικά της, δηλ. χρήματα, εξουσία, κοινωνική επιφάνεια. Όλα αυτά όμως απουσιάζουν από το σπίτι του Στωικού σοφού.

16,1 Quodsi Epicurus...adversus injurias exurgit: η φιλοσοφία του Επικούρου στηριζόταν στην ηδονιστική απόλαυση που βρίσκει ο άνθρωπος με την ερωτική πράξη. Αυτό σήμαινε απαραίτητα και την υποταγή του στην ηδονή, κάτι εντελώς αντίθετο με την Στωική ηθική. Το όνομά του εδώ μνημονεύεται με την λογική ότι 'αφού ακόμη και ο Επίκουρος που είναι υποταγμένος στην ηδονιστική απόλαυση μπορεί να αντιστέκεται στην αδικία με την έννοια ότι δεν τον καταβάλλει, τότε για ποιον λόγο να μη πιστέψει κανείς εμάς που δεν υποκύπτουμε σε καμία πρόκληση'. Για την αταραξία που χαρακτήριζε τον Επικούρειο σοφό ακόμη και σε περίπτωση επιθέσεως εναντίον του, Epic. Ratae Sent. Fr. 17 'Ο δίκαιος άταρακτότατος, ό δ' άδικος πλείστης ταραχής γέμων'. Προκειμένου για την θέση του Quodsi δεσ σχόλ. 5,5,cf, 7,2. **qui...indulsit:** ADD.5 **nos <dicimus> injurias non esse:** 'εμείς οι Στωικοί λέμε πως δεν θεωρούμε την αδικία υπαρκτή'.

16,2 quod dicas: cf. 6,2. **hoc:** 'η άποψή μας πως δεν αναγνωρίζουμε στην αδικία καμία ύπαρξη'. **non negamus rem incomodam esse:** οι Στωικοί αποδέχονται ως καταστάσεις δυσάρεστες για τον σοφό εκείνες που ενδεχομένως να πλήξουν την σωματική του ακεραιότητα η την αξιοπρέπεια του• αυτό που αρνούνται είναι να τις ονοματίσουν ως αδικίες• αρνούνται δηλ. να αποδεχτούν τον όρο (*negamus injurias esse*) μόνο και μόνο για να μη μπουν στην διαδικασία της αντεκδικήσεως, κάτι που κατά την γνώμη τους θα τους υποβιβάσει από την αρετή στην κακία του δράστη. **verberari, inpelli, carere:** υποκείμενα στο esse. **omnia ista:** τα πιο πάνω απαρέμφοτα. **sensum...doloris:** η γενική doloris είναι επεξηγηματική, δεσ σχ. 10,4 'virtute...tolerandi'. **nomen injuriae:** το nomen είναι αιτιατική• η γενική injuriae είναι σε θέση επιθετικού προσδιορισμού nomen injuriae = nomen injuria, το όνομα της αδικίας = η ονομασία αδικία. **quod non potest recipi virtute salva:** quod = nomen injuriae. Η βασική θέση του Σενέκα είναι πως όσο ο σοφός έχει την αρετή σαν κυρίαρχο συστατικό του χαρακτήρα του καμία αδικία δεν μπορεί να τον αγγίξει, cf 5,3 *unum enim illi malum est turpitude, quae intrare eo ubi iam uirtus honestumque est non potest,* 5,5 *Quodsi iniuria nihil laedere potest ex his quae propria sapientis sunt, quia <salua> uirtute sua salua sunt, iniuria sapienti non potest fieri.* Για την αναφ. δεσ ADD.6. **Uter verius dicat:** 'ποιος τελικά έχει περισσότερο δίκιο, εμείς η ο Επίκουρος;' Για τον Επικουρισμό η αδικία είναι κάτι που ο σοφός μπορεί και την υπομένει• για τον Στωικισμό η αδικία δεν υφίσταται καν. **quod inter gladiatores...:** i.e.interest, ADD.3 **quorum alter premit...:** ο ένας εκ των δύο μονομάχων πιέζει το τραύμα του και δείχνει υπομονή. Εδώ βρίσκεται ο Επικούρειος σοφός, διότι γι' αυτόν η αδικία (cf. *vulnus*) είναι κάτι το υπαρκτό, μόνο που μπορεί και το υπομένει (cf. *stat in gradu*). Για την αναφ. δεσ ADD.5 **alter...significat nihil esse:** ο άλλος μονομάχος, που ίσως να είναι και αυτός τραυματισμένος, υποδηλώνει με τις κινήσεις του στο πλήθος ότι δεν του συμβαίνει τίποτε. Εδώ βρίσκεται ο Στωικός σοφός, διότι γι' αυτόν η αδικία (*vulnus*) είναι κάτι το ανύπαρκτο και δεν μπορεί να του διακόψει (*intercedi*) την καθημερινή του δράση. **intercedi:** υποκείμενο το εννοούμενο *vulnus*.

16,3 quod putes: cf. 6,2 **magnum quo dissidemus:** i.e. magnum <esse illud> quo dissidemus• viz. 'εμείς οι Στωικοί κι εσείς οι Επικούρειοι'. Για την αναφ. δεσ ADD.1 **illud quo de agitur:** αναστροφή της προθέσεως cf Cic. In Verr. 2,2,31 *Si paret fundum Capenatem, quo de agitur.* Για την αναφ. δεσ ADD.1 **quod unum ad vos pertinet:** 'το θέμα που συζητάμε τώρα, δηλ. το αν πρέπει η δεν πρέπει να δίνουμε σημασία στην αδικία που υφιστάμεθα, είναι το μόνο κοινό και στις δύο σχολές, στον Στωικισμό και στον Επικουρισμό'. Ο Σενέκας τονίζει αυτήν την μοναδικότητα επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο σχολές σαν ένα μειονέκτημα του Επικουρισμού κι όχι του Στωικισμού. Για την αναφ. δεσ ADD.5 **utraque exempla:** 'και τα δύο παραδείγματα', i.e.

‘και οι δύο σχολές’. **contemnere**: επεξηγηματικό απαρέμφατο. **quas...dixerim**: ‘αφού έχω αναφέρει ότι η ύβρις είναι κάτι ασήμαντο σαν σκιά’ cf. 5,2 ‘*quibus metum incutit umbra*’. Για την αναφ. δεξ ADD.6, cf. *quas dixerim* 10,3. **ad quas...non sapiente opus est viro**: είναι φανερή η προσπάθεια του Σεν. να παρουσιάσει την αδιαφορία προς την αδικία, πράγμα που αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο της Στωικής φιλοσοφίας, σαν κάτι όχι το δύσκολο και που απαιτεί ιδιαίτερες ικανότητες. Έτσι ο Στωικισμός γίνεται πιο προσηνής και λιγότερο απόμακρος. Το *opus est* συντάσσεται με δοτική προσώπου που έχει την χρεία, και με αφαιρ. του πράγματος που χρειάζεται. Ενίοτε έχουμε μόνο την αφαιρ. του πράγματος όπως εδώ, cf. *Cic.Pisc. 30,73 Non opus est verbis sed fustibus*. Το *sapiente* είναι κατηγ. προσδ.: ‘δεν χρειάζεται άνδρας που να είναι σοφός’. Για την αναφ. δεξ ADD.5 **qui...possit**: Αναφορική τελική με υποτακτική. **Si merito...judicium**: ‘αν την αξίζουμε την αδικία που μας έγινε, τότε δεν πρέπει να αντιδράμε αφού αυτή αποτελεί την τιμωρία μας για κάτι κακό που κάναμε στο παρελθόν’. **si inmerito..**: ‘αν πάλι δεν την αξίζουμε, ούτε και τότε πρέπει να αντιδράμε, διότι αυτή είναι πρόβλημα ντροπής γι’ αυτόν που την προξένησε’. Μία προσπάθεια του Σεν. να πείσει πως σε καμία περίπτωση δεν χρειάζεται να αντιδράμε στην αδικία που μας συμβαίνει. **illi qui...facit**: ADD.1 **erubescendum est**: το ποιητικό αίτιο αν είναι πρόσωπο εκφέρεται με *ab* & *ablat*. Αν όμως το ρήμα βρίσκεται σε μορφή γερουνδίου, τότε εκφέρεται με δοτική.

16,4 Et quid est illud quod contumelia dicitur?: Ό,τι ακολουθεί στην παράγραφο αυτήν συνιστά τον ορισμό της ‘ύβρεως’ με ένα όμως ιδιότυπο τρόπο: ο Σ. δεν θα μας πει ‘τι είναι...’, αλλά ‘τι δεν είναι ύβρις’. Σύμφωνα λοιπόν με τον τρόπο σκέψεως του στωικού σοφού ‘ύβρις’ δεν είναι μία σειρά από δραστηριότητες της καθημερινότητας, όπως... Για την αναφ. δεξ ADD.1 **In capitis mei levitatem jocus est**: 1^ο) ‘δεν είναι ύβρις’ να με πειράζει κάποιος για την φαλάκρα μου, δεδομένου ότι όντως είμαι ‘φαλακρός’ (*quod apparet*). Το 1^ο κριτήριο με το οποίο ο Σ. απορρίπτει την ‘ύβρι’ είναι η αναφορά της για κάτι το υπαρκτό επάνω μου, ή για κάτι το ανύπαρκτο• αν με θίξουν για ένα ελάττωμα που ‘έχω’, τότε δεν υπάρχει ‘ύβρις’. Το *in* με το *levitatem* που δηλώνει κατεύθυνση, προορισμό. Το *capitis* είναι γενική υποκειμενική. Η φαλάκρα ήταν κάτι που επέσυρε το γέλιο τις περισσότερες φορές, μία ειρωνική περιγραφή γέροντα φαλακρού έχουμε στον Πλαυτο, *Epidicus*, 616, αλλά και στον Οβίδιο, *Am. I,8,11*. **audire**: υποκείμενο στο *contumelia est*. **quod apparet**: αντ. στο *audire*, ADD.3. **Coram uno VS coram pluribus**: 2^ο) ‘δεν υπάρχει ύβρις’ όταν με ειρωνεύονται δημοσίως για κάποιο ελάττωμά μου, υπό την προϋπόθεση όμως ότι για το ίδιο ελάττωμα όταν με ειρωνεύονται ενώπιον λίγων, τότε το αποδέχομαι’. Το 2^ο κριτήριο με το οποίο ο Σ. απορρίπτει την ‘ύβρι’ είναι ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίον πολλές φορές αντιδράμε απέναντι στην ύβρι: ‘αλλιώς νοιώθουμε ένα αστείο να λέγεται για μας μπροστά σε ένα, κι αλλιώς μπροστά σε πολλούς’. Σε αυτήν την περίπτωση όταν ‘αγνοούμε’ την ύβρη ενώπιον ενός, αναλογικά πρέπει να την αγνοήσουμε και ενώπιον πολλών. **et eorum aliis libertatem...in nos dicere adsuevimus**: 3^ο) ‘δεν υπάρχει ‘ύβρις’, όταν κάποιος κάνει αρνητικά σχόλια για μένα, τα οποία εξ άλλου κάνω και εγώ για τον εαυτό μου’. Το 3^ο λοιπόν κριτήριο με το οποίο ο Σ. απορρίπτει την ‘ύβρη’ χρησιμοποιεί κι αυτό ένα αναλογικό τρόπο σκέψεως, όπως το προηγούμενο, και στηρίζεται στο γεγονός ότι ‘αρνητικά σχόλια για τον εαυτό μας είμαστε πρόθυμοι να κάνουμε, κι όταν τα ίδια σχόλια τα κάνουν κάποιοι άλλοι, τότε αυτό το θεωρούμε /ύβρη’. Όμως μία τέτοια συμπεριφορά είναι κατά τον Σ. λανθασμένη• όταν μας ειρωνεύονται για κάτι το οποίο κι εμείς ειρωνευόμαστε στον εαυτό μας, τότε ‘δεν υπάρχει ύβρις’. **eorum**: i.e. *dictorum*• το *eorum* με το *libertatem* γεν. υποκ. **quae...adsuevimus**: *quae* = *dicta*• ADD.1

17,1 vervecem marinum: *vervex*, -*cis* ήταν ο τράγος και μάλιστα ο ευνουχισμένος. Σαν εκφραση ήταν προσβλητική και χλευαστική για τον αποδέκτη της, *Petr. Satyr. ‘quid rides’ inquit ‘vervex?’* (τι γελάς, του είπε, ηλιθιέ;) Με την έκφραση αυτήν υποδήλωναν τον ανόητο άνθρωπο, *Mart. XIV, ccxi Caput vervecinum*, *Juven. X, lx, vervecorum in patria* (στην χώρα των ηλιθίων), όπου εννοείται η πόλη Αβδηρα, μία ελληνική αποικία που είχε συνδέσει το όνομά της με την νοητική καθυστέρηση, cf *Cic. Att. 4,17,3• 7,7,4*. **Corbulo**: *Gnaeus Domitius Corbulo*, Ρωμαίος ευγενής που την καταγωγή του την όφειλε στους έξι γάμους που έκανε η μητέρα του με αριστοκρατικές οικογένειες της Ρώμης (*Plin. H.N. 7,162*). Έλαβε μέρος σε πολλές εκστρατείες με τα

Γερμανικά φύλα καθώς και στην Ασία και Αρμενία. Τον Οκτώβριο του 66 ο Νέρων ευρισκόμενος στην Ελλάδα τον προσκάλεσε εκεί όπου και τον υποχρέωσε να αυτοκτονήσει. Τα κατορθώματά του περιγράφουν ο Τάκιτος, Ann. lib. 12-15 passim, και ο Δίων Κάσιος βιβλ. 60-63 passim. **struthocamelum**: απαντά ως *struthiocamelus* στον Πλίνιο πολλές φορές: 10,1,1• 10,22,29• 11,37,49• και στο Σατυρικόν του Πετρωνίου, 137,5. **adversus alia maledicta...illi firmitas consistit**: ο Σ. βρίσκει την ευκαιρία με αφορμή ένα περιστατικό με τον Κορνήλιο να κάνει τις παρατηρήσεις του γύρω από το γιατί οι άνθρωποι 'θίγονται - προσβάλλονται' από την συμπεριφορά των άλλων: «Ο Κορνήλιος παρά το γεγονός ότι είχε δεχθεί πολλές προσβολές στο παρελθόν, εν τούτοις δεν είχε νοιώσει 'θιγμένος' με καμία απ' αυτές, διότι όλες τους 'έθιγαν' τον χαρακτήρα του και τον τρόπο ζωής του, και δεν τον ενόχλησαν, διότι αφού τις επεξεργάστηκε λογικά, κατέληξε στο συμπέρασμα πως είναι 'απολύτως φυσιολογικό' ένας υβριστής να επιτίθεται στον χαρακτήρα και στον τρόπο ζωής ενός πολιτικού, διότι αυτά τα δύο σχετίζονται άμεσα με την πολιτική εν γένει. Όταν όμως κάποιος τον απεκάλεσε 'μαδημένη στρουθοκάμηλο', η επίθεση αυτή τον ενόχλησε πολύ, τον 'έθιξε', διότι δεν μπόρεσε να δη τι κοινό έχει η λέξη 'στρουθοκάμηλος', ως ύβρις με την πολιτική• βρήκε τον χαρακτηρισμό του υβριστή ως 'παράλογο', και ένοιωσε 'προσβεβλημένος'». Πολύ σημαντική η παρατήρηση του Σενέκα, διότι φαίνεται πως όταν μία προσβολή μπορούμε και την εκλογικεύουμε, δηλ. όταν νοιώθουμε τα κίνητρα και τις επιδιώξεις της, τότε όσο βαρεία κι αν είναι, την δεχόμαστε με υπομονή, και δεν 'πληγωνόμαστε' στο άκουσμά της. Όταν όμως έχουμε απέναντί μας μία προσβολή της οποίας δεν κατανοούμε κίνητρα και επιδιώξεις, τότε ταραζόμαστε. Το συμπέρασμα τελικά είναι πώς: υπεύθυνος για την προσβολή δεν είναι αυτός που την κάνει, αλλά αυτός που την δέχεται, διότι δεν έχει την πνευματική σοφία να 'εκλογικεύει' ακόμη και τις πλέον παράλογες προσβολές με αποτέλεσμα να 'θίγεται' με όσες δεν μπορεί να 'κατανοήσει'. **frontis**: γεν. με το *firmitas* σαν υποκείμενο. **illi**: δοτ. χαριστική. **ubi ratio discessit**: κατά την γνώμη του Σ. ποτέ δεν πρέπει να αφήνουμε μία ύβρη 'ανατιολόγητη', όσο 'παράλογη' κι αν φαίνεται, διότι τότε είναι που ταρασσόμαστε. Ο Κορνήλιος δηλ. θα έπρεπε να σκεφτόταν ότι: «ο Κόρμπουλος είναι 'άνόητος και ανώριμος», οπότε βρίσκοντας κάποια κίνητρα στην φραστική επίθεση εκείνου δεν θα ταρασσόταν.

17,2 Quid <est> quod offendimur...: cf. 6,2 **quasi notiora illa fiant**: τα ελαττώματά μας σε καμία περίπτωση δεν γίνονται πιο γνωστά, αν ένας τα πάρει και τα διακωμωδήσει. Αυτά είναι γνωστά ήδη από την δική μας παρουσία. Για ποιον λόγο λοιπόν να εκνευριζόμαστε αν μας διακωμωδούν; **Senectutem quidam inviti audiunt..:** 'ορισμένοι προσβάλλονται αδικαιολόγητα όταν γίνεται λόγος για την προχωρημένη τους ηλικία η τα άσπρα τους μαλλιά'. **quae...pervenitur**: ADD.1 **quam sibi objecit quisquis abscondit**: όταν προσπαθούμε να κρύψουμε κάτι από τους άλλους, το αποδεχόμαστε σιωπηλά σαν κακό για μας• όποιος προσπαθεί να κρύψει την φτώχεια το μόνο που κατορθώνει είναι να την στρέψει εναντίον του ως κατηγορία για τον εαυτό του. Για την αναφ. δεξ ADD.6 **itaque**: Addendum 2. **materia...detrahitur, si ultro...occupes**: αυτοί που θέλουν να προσβάλουν κάποιον πρώτα εντοπίζουν εκείνα τα ζητήματα στα όποια το υποψήφιο θύμα είναι 'ευαίσθητο', έχει τις όποιες αδυναμίες του• π.χ. μία δυσμορφία, μία ανεπάρκεια ομιλίας, μία κοινωνική ή οικονομική στασιμότητα είναι ορισμένες από αυτές τις 'ευαίσθησιες'. Κατόπιν χρησιμοποιώντας κάποια απ' αυτές κάνουν την 'προσβολή' τους στο θύμα. Αν όμως το υποψήφιο για 'προσβολή' θύμα προλάβει (*prior*) και παραδεχτεί (το *occupes* εδώ μεταφ.) όλες γενικά χωρίς εξαίρεση (*ultro*) τις αδυναμίες του, τότε χάνεται (*detrahitur*) κάθε είδους αφορμή για προσβολή (*materia*) από τους αισχρολόγους (*petulantibus*), και απ' αυτούς που κάνουν αστεία με τρόπο προσβλητικό (*urbanis per contumeliam*)• cf 9,2. Φαίνεται λογικό πως αν αφαιρέσουμε από τους υβριστές τις κάθε είδους αφορμές για να επιτεθούν εναντίον μας, τότε τους καθιστούμε ανενεργούς. **qui ex se cepit <risum>**: αυτός που πρώτος γέλα με τα ελαττώματά του δεν δίνει την ευκαιρία στους άλλους να γελάσουν εκείνοι μαζί του. *risum carpio* = γελώ. Για την αναφ. δεξ ADD.1

17,3 Vatinium: cf. 1,3. **hominem natum..:** ο Βατίνιος χρησιμοποιείται εδώ ως παράδειγμα για να φανεί καλύτερα πως ακόμη κι ένας άνθρωπος σαν κι αυτόν, που είχε πολλά ελαττώματα για τα όποια οι άλλοι τον γελοιοποιούσαν συχνά, δεν δίσταζε να κοροϊδεύει ο ίδιος τον εαυτό του προκειμένου να αφαιρέσει το δικαίωμα

από τους άλλους να τον κοροϊδέψουν αυτοί πρώτοι. **memoriae proditum est:** απρόσωπη σύνταξη. **in pedes suos multa dicebat:** τα πόδια του είχαν ένα κινητικό ελάττωμα (cf. Quint. Instit. Orat. VI,3,75) και δεν δίσταζε πρώτος αυτός να αυτοσαρκάζεται. **in fauces concisas:** και στον λαιμό του επίσης είχε πρισμένους τους αδένες (cf. Πλούτ. Cic. 9 & 26), όμως δεν δίσταζε ούτε και σ' αυτήν την περίπτωση να κάνει το ίδιο. **quos...habebat:** ADD.7 **et in primis Ciceronis:** ο Κικέρων ήταν από τους σφοδρότερους αντιπάλους του Βατινίου. Το 56 υπερασπιζόμενος τον Σέστιο, που είχε κατηγορηθεί για χρησιμοποίηση βίας στις εκλογές, έγραψε ένα λόγο εναντίον του Βατινίου, τον 'In P. Vatinius'. Τελικά συμφιλιώθηκε με τον Κικέρωνα σε προχωρημένη ηλικία προς τον όποιον ο Κικ. έγραψε τον λόγο του 'Epistulae ad Familiares'. Ο Βατινίος υπηρέτησε με τον Καίσαρα εναντίον των Γαλατών• το 47 έγινε ύπατος• ήταν ένα πρόσωπο που συγκέντρωνε την πειρακτική διάθεση όλων λόγω των σωματικών του ατελειών Cf. Catull. 14.3• 52• 53. **qui adsiduis conviciis pudere dedidicerat:** ο Βατινίος ανήκει στην κατηγορία των ανθρώπων εκείνων που με τις συνεχείς κατηγορίες που δέχονται για την απαράδεκτη συμπεριφορά τους τελικά έχουν αναισθητοποιηθεί απέναντι στην έννοια της ντροπής, δεν την νοιώθουν, δεν τους αγγίζει. Για την αναφ. δεξ ADD.1 **cur is non possit..:** αφού ένας εντελώς αμόρφωτος άνθρωπος σαν τον Βατινίο κατόρθωσε να απαλλαγεί από την έννοια της ντροπής για όποια προσβολή δέχεται, 'πως να μη το κατορθώσει αυτό ένας καλλιεργημένος σαν τον Στωικό σοφό;'. Αν κάποιος χρησιμοποιώντας την αμάθειά τους έγιναν άτρωτοι απέναντι στην αδικία, γιατί να είναι δύσκολο σ' ένα μορφωμένο να χρησιμοποιήσει την μόρφωσή του προκειμένου να πετύχει το ίδιο; **qui...pervenerit?:** ADD.2

17,4 quod..est: cf. 9,3 **genus ultionis est eripere..:** η λογική του Σεν. είναι πως ο μόνος τρόπος για να τιμωρήσει το θύμα μιας προσβολής τον θύτη βρίσκεται στην εντύπωση που θα του προξενήσει ότι δεν θίχτηκε, δεν πειράχτηκε καθόλου. Η ικανοποίηση του θύτη έρχεται τότε που θα δει το θύμα της προσβολής του θιγμένο και ταραγμένο• αν δεν δη κάτι τέτοιο, τότε καταλαβαίνει πως η προσβολή του πήγε άδικα. Συνεπώς ο μορφωμένος στωικός σοφός δεν έχει λόγους να ταραχτεί απέναντι σε μία προσβολή ζητώντας εκδίκηση, αφού υπάρχει κι άλλος πιο αποδοτικός τρόπος τιμωρίας του θύτη. **qui fecit:** ADD.1 **solent dicere:** i.e. οι υβριστές. **puto, non intellexit:** όταν ο θύτης δη ότι το θύμα δεν αντιδρά στην επίθεσή του, νομίζει ότι δεν αντέδρασε επειδή δεν αντελήφθη το προσβλητικό περιεχόμενο της επιθέσεως• και νοιώθει τότε ο ίδιος ο υβριστής υπεύθυνος, που δεν έκανε την επίθεσή του πιο κατανοητή. και τότε είναι που νοιώθει ηττημένος. **fructus contumeliae...est:** 'ο υβριστής νοιώθει κερδισμένος όταν το θύμα νοιώσει την προσβολή και στενοχωρηθεί'. **non deerit illi aliquando par:** 'δεν θα περάσει πολύς καιρός και ο θύτης θα βρει απέναντί του ένα ίδιο, ίσως και χειρότερο από αυτόν, αισχρολόγο'. **qui te quoque vindicet:** 'εσύ, το θύμα (te), όποιος κι αν είσαι, θα βρεις τον άνθρωπο εκείνο που θα πάρει εκδίκηση για ό,τι κακό έπαθες'• οπότε δεν χρειάζεται να εκνευριζόμαστε με τις προσβολές των άλλων ζητώντας εκδίκηση. Για την αναφ. δεξ ADD.3

18,1 C.Caesar: πρόκειται για τον Gaius Julius Caesar Germanicus, τον γνωστό 'Καλιγούλα', (12μ.χ - 41μ.χ). Η παρουσίασή του εδώ από τον Σεν. έχει σαν σκοπό να ενισχύσει την τελευταία πιο πάνω διαπίστωσή του, πως δηλ. 'αν σε προσβάλει κάποιος, μη αντιδράσεις, γιατί αργά η γρήγορα θα βρεθεί εκείνος που θα τον τιμωρήσει με τον ίδιο η και χειρότερο τρόπο'. Ο Καλιγούλας προσέβαλε πολύ κόσμο και τελικά τιμωρήθηκε όπως του άξιζε, δολοφονήθηκε. **quibus...abundabat:** ADD.1 **contumeliosus:** το επίθετο τίθεται πολλές φορές στην θέση επιρρ. μετοχής, εδώ αιτιολογικής, cf. Tac. Ann. I,36 *augebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur ripa, invasurus hostis, o εχθρός αύξανε τον φόβο καθώς γνώριζε την στάση στην Ρώμη.* **omnis:** (= -es) αιτιατ. πληθ. αντικ. στο feriendi. **aliqua nota:** αφαιρ. του τρόπου. **ipse materia risus benignissima:** η αντίφαση και η ειρωνεία στην συγκεκριμένη περίπτωση βρίσκεται στο γεγονός ότι ο Καίσαρ ήταν σκωπτικός με τους άλλους έστω κι αν η εμφάνισή του προκαλούσε σχόλια. **Inmensum est, si velim..:** ευθύς υποθετικός λόγος του δυνατού στο παρόν - μέλλον με υποτακτ. στην υπόθεση, αλλά στην απόδοση μπορεί να βρεθεί και οριστική μέλλοντα ή ενεστώτα με σημασία μέλλοντα όπως εδώ, cf Sen. Ep. Mor. 94,17 *Si quis furioso praecepta det, erit ipso quem monebit insaniior έτσι και δώσει κάποιος πληροφορίες σε ένα παρά-*

φρονα, τότε σίγουρα θα γίνει ο ίδιος πιο τρελός από εκείνον στον όποιον έδωσε τις πληροφορίες. **per quae...fuit: ADD.1 per quae...: ADD.1 quae...dederunt: ADD.1**

18,2 Asiaticum Valerium: ένας πλούσιος, ευγενής και αθλητικός τύπος, *consul suffectus* το 35μ.χ. ο Καλιγούλος τον αντιμετώπιζε με μία μεγάλη προσβλητική οικειότητα τέτοια, ώστε να μη διστάσει ο Βαλέριος να παραδεχτεί δημοσίως κατόπιν την συμμετοχή του στην δολοφονική επίθεση εναντίον του Καλιγούλα. Μετά την δολοφονία του Καλιγούλα και την άνοδο του Κλαυδίου έγινε για δεύτερη φορά ύπατος το 46μ.χ. Το 47μ.χ. κατηγορήθηκε από τον Κλαύδιο εξ αιτίας των ραδιουργιών της συζύγου του Μεσσαλίνας για στάση και μοιχεία και αυτοκτόνησε, το περιστατικό στον Τάκιτο, *Ann. 11,1*• cf. Baldson *Ρωμαίες γυναίκες*, σελ. 133, *M.I.E.T.* **huic...objecit:** objicere alicui 'επιτίθεμαι σε κάποιον'. **in contione:** contio λεγόταν η λαϊκή προπαρασκευαστική συνέλευση. Είχε τον χαρακτήρα της προετοιμασίας θεμάτων που επρόκειτο αμέσως τις επόμενες μέρες να συζητηθούν επισήμως στην λαϊκή συνέλευση για έγκριση. Στις συνελεύσεις αυτές φυσικά δεν υπήρχε ψηφοφορία. **qualis...esset uxor ejus:** 'λες και ήταν η σύζυγός του'• ο Καλιγούλας μιμήθηκε την φωνή της συζύγου του Βαλερίου όπως εκείνη αντιδρούσε στην ερωτική της σχέση μαζί του, και το υπονοούμενο που αφήνει ο Σεν. είναι πως ο Καλιγούλας διατηρούσε ερωτικές σχέσεις με την σύζυγο του Βαλερίου γι' αυτό και γνώριζε κάτι τόσο προσωπικό δικό της. **virum:** i.e. Valerium. **principem:** i.e. Gaium Gaesarem. **audire, scire:** δύο απαρέμφατα που λειτουργούν σε θέση επιφωνηματικής προτάσεως (Gild. 534). **non dico consulari...amico, sed tantum marito:** ο Βαλέριος όταν άκουγε αυτήν την προσβολή είχε τρεις ιδιότητες, που κατά φθίνουσα σειρά ήταν: ύπατος (διετέλεσε στο αξίωμα αυτό το 35μ.χ. και το 46μ.χ.), φίλος του Γάιου, σύζυγος. Την δεδομένη στιγμή ο Γάιος έπρεπε να σεβαστεί ακόμη και την τρίτη ιδιότητα του Βαλερίου, εκείνη του απλού συζύγου, πόσο μάλλον τις άλλες δύο• δεν σεβάστηκε καμία: 'ο Γάιος εκείνη την στιγμή έπρεπε να σεβαστεί τον Βαλέριο όχι μόνο σαν ύπατο γιατί είναι κάτι το φυσικό, ούτε σαν φίλο του γιατί κι αυτό είναι αυτόνοτο• σαν απλό σύζυγο έπρεπε να τον σεβαστεί, και δεν το έκανε'.

18,3 Chaereae: δοτ. πρόκειται για τον Cassius Chaerea. Το περιστατικό αυτό μνημονεύει επ' ακριβώς και ο Σουετώνιος στον βίο του Καλιγούλα, 56,2• cf. Tac. *Ann. 1,32*. Μετά την άνοδο του Κλαυδίου στον θρόνο εκτελέστηκε. **pro manu:** δηλώνει συμφωνία. **languidus:** i.e. sermo. **suspectior:** i.e. sermo. **sono:** αφαιρ. αναφοράς. **ni facta nesses:** nesses = novisses, ευθυσ υποθ. λόγος του πραγματικού. Η υποτακτική λόγω της χρησιμοποίησης του β' ιδεατού προσώπου. **signum petenti:** πρόκειται για το σύνθημα που κατά συνθήκη ζητούσε ο αρχηγός του στρατεύματος από τον αυτοκράτορα για την ώρα της επιθέσεως του στρατεύματος. Ο Κλαύδιος συνήθιζε να δίνει σαν σύνθημα μία ελληνική φράση «ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνη», Suet. Claud. 42• μία παρόμοια συνήθεια είχε και ο Νέρων: «*optimam matrem*». ο Χαιρέας κατά την συνήθεια αυτήν ζητούσε από τον αυτοκράτορα το σύνθημα. **modo...modo..:** cf. 11,3. **aliter atque aliter:** 'πότε έτσι και πότε αλλιώς', Sen. Epist. ad Luc. 89,5 *Philosophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter finirent*, cf ad hoc, 27,9. **haec dicebat ipse..:** 'κι όλα αυτά τα έλεγε οντάς ο ίδιος.', παραλείπεται το λεκτικό ρήμα ορισμένες φορές (Gild. 209, N.5). **perlucidus:** η και pellucidus, αυτός που είναι διαφανής. Η αναφορά εδώ για τον διαφανή ρουχισμό του Καλιγούλα, που συνήθιζε να ντύνεται σύμφωνα με ξένες, μη Ρωμαϊκές ενδυμασίες αρκετά προκλητικές, Cf. Suet. De vita Caes. lib.III, Cal. 52. **crepidatus:** crepida, -ae ήταν η 'κρηπίς', ένα ελληνικό υπόδημα, μπότα που έδενε ψηλά στην κνήμη. Η ελληνικότητα της 'κρηπίδος' φαίνεται και από το γεγονός ότι στην Ρώμη είχε επικρατήσει να ονομάζεται μία μορφή κωμωδίας 'fabula crepidata'. **Coegit itaque:** Addendum 2. **plurimum...ulciscendum gladiatorum:** η γενική διααιρετική στο plurimum. **sed primus vir fuit qui minime visus est:** primus vir = πρωταγωνιστής• η qui πρόταση σαν αναφορική προσδιοριστική, επιθ. προσδ. 'ήταν ένας πρωταγωνιστής που προβλήθηκε ελάχιστα'. Για την αναφ. δεξ ADD.1

18,4 At idem Gaius: 'ο ίδιος άνθρωπος, ο Γάιος, που γελοιοποιούσε τους πάντες γύρω του νόμιζε πως ό,τι του έλεγαν είχε σκοπο να τον γελοιοποιήσει'. **ferendarum inpatientes faciendum cupidissimi:** δύο γερουνδια-

κές έλξεις με εννοούμενο ουσιαστικό το *res*. '*cupidissimi faciendi res (αιτ. πληθ.) sunt impatientes ferendi res (αιτιατ. πληθ.)*', τα γερούνδια αυτά τώρα μπορούν να μετατραπούν σε γερουνδιακά με την απαραίτητη έλξη: '*cupidissimi faciendarum rerum sunt impatientes ferendarum rerum*', αυτοί που επιθυμούν να πειράζουν τους άλλους, δεν μπορούν να υπομένουν τα πειράγματα των άλλων'. **nec inipune cessit...quod:** Η *quod* πρόταση είναι ουσιαστική υποκείμενο στο *cessit*: '*aliquid cedit inipune alicui = κάτι περνα ατιμώρητο για κάποιον*', Zeno Ver. Tract. 1,25,5 *Ac ne quis sacrilegium aestimaret sibi impune esse cessurum*. Η δοτική *primipilari* είναι η-θική. **primipilari:** Στην μετα τον Μάριο εποχή υπηρχαν 10 κοόρτες και κάθε μία διέθετε 6 αξιωματικούς - *centuriones*. Με εξαίρεση τους *centuriones* της 1^{ης} κοόρτης οι *centuriones* των υπολοίπων 9 διαβαθμιζόντουσαν με τους τίτλους *pilus prior, pilus posterior, princeps prior, princeps posterior, hastatus prior, hastatus posterior*. Προκειμένου για την 1^η κοόρτη οι *centuriones* δεν ήσαν 6 αλλά 5 με τους τίτλους, *primus pilus, princeps, hastatus, princeps posterior* και *hastatus posterior*. *Primipilaris* λοιπόν λεγόταν ο αξιωματούχος που ήταν πρώτος στην ιεραρχία στην 1^η κοόρτη, την πιο αξιόμαχη και αξιόλογη. **sed jam Caligulam..:** ο Καλιγούλας ήταν γιος του Germanicus Julius Caesar και της Agrippina. Λόγω της στρατιωτικής υπηρεσίας του πατέρα του πέρασε όλη την παιδική του ηλικία μέσα στα στρατόπεδα και την ονομασία 'Καλιγούλας' την πήρε από τους στρατιώτες που τον έβλεπαν να φορεί τις μικρές χαμηλές μπότες των στρατιωτών, τις *caligas*. Όταν πλέον έγινε αυτοκράτορας θεωρούσε προσβλητική την προσωνυμία αυτήν, διότι φορούσε ψηλές μπότες.

18,5 solacio erit: δοτ. του σκοπού. **futurum <esse> aliquem:** επεξηγηματικό απαρέμφατο στο προηγούμενο *hoc*. Συνεχίζει εδώ η προηγούμενη του διαπίστωση, πως δηλ. δεν χρειάζεται να αντιδράμε στην αδικία που υφιστάμεθα, διότι θα βρεθεί εκείνος που θα πάρει εκδίκηση για μας, όπως στην περίπτωση του Καλιγούλα. **qui poenas exigat:** ADD.4. **quae vitia numquam.. ..consumuntur:** ο Σενέκας εδώ κάνει μία βαθειά παρατήρηση στην ψυχολογία του ανθρώπου ερμηνεύοντας την διάθεσή του για εκδίκηση όταν προσβληθεί• λέει: *όταν μας προσβάλλει κάποιος, νομίζουμε ότι εμείς είμαστε το μοναδικό του θύμα• αυτή η εντύπωση της μοναδικότητά μας ως θύματα μας αναγκάζει να αντιδράσουμε, να διεκδικήσουμε μία τιμωρία από τον θύτη, γιατί σκεφτόμαστε ότι δεν θα βρεθεί άλλος να προσβληθεί σαν κι εμάς, οπότε αυτός θα μείνει ατιμώρητος. Μία τέτοια σκέψη είναι εντελώς λανθασμένη• σίγουρα σύντομα θα βρεθεί κι άλλο θύμα του που θα πάρει εκδίκηση για μένα.* Για την αναφορ. δες ADD.1

18,6 quorum laudamus: ADD.1 **ut <exemplum> Socratis:** 'όπως τό <παράδειγμα> του Σωκράτη'. **qui...accepit risitque:** ADD.5 **Antistheni:** ο φιλόσοφος Αντισθένης ιδρυτής της σχολής των Κυνικών. Ήταν γιος του Αντισθένη του Αθηναίου και μιας Θρακικής καταγωγής, (Διογ. Λαέρτ. 6,1). **deorum matrem Idaeam esse:** όταν τον προσέβαλαν για την καταγωγή της μητέρας του, τότε αυτός τους υπενθύμιζε την καταγωγή της μητέρας των θεών, Ήρας η Κυβέλης, που λεγόταν ότι κατήγετο από το Θρακικό όρος Ίδη, Στράβων, Georg. 10,3,12 'Οί δέ Βερέκυντες Φρυγών τι φύλον και άπλως οί Φρύγες και τών Τρώων οί περι την Ίδην κατοικούντες 'Ρέαν μόν και αυτοί τιμῶσι και όργιάζουσι ταύτη, μητέρα καλούντες θεῶν και "Αγδιστιν και Φρυγίαν θεόν μεγάλην, από δέ τών τόπων Ίδαίαν και Δινδυμήνην και Σιπυληνήν και Πεσσινουντίδα και Κυβέλην [και Κυβήβην].' Η Ρέα όνομαζόταν και *Ιδαία μήτηρ*, Ευρ. Op. 1453.

19,1 Non est...veniendum: απρόσωπα διότι είναι ρήμα αμετάβατο. Σαν ποιητικό αίτιο θεωρείται το *nobis*, 'δεν πρέπει να φτάνουμε στον διαπληκτισμό και στην αντιπαλότητα'. Με το 'εμείς' εδώ δίνει συμβουλές σ' όλους τους *νοήμονες ανθρώπους*• κι όχι βέβαια στους Στωικούς• γι' αυτούς μία τέτοια συμπεριφορά, σαν κι αυτήν που εδώ προτείνεται, είναι αυτονόητη. **quidquid horum:** i.e. *rixā, conluctatio*. **fieri autem:** δες Add. 1. **nisi ab imprudentibus:** έχει σημασία για τον Σ. να τονίσει πως κάθε μορφής προκλητική συμπεριφορά προέρχεται μόνο από ανθρώπους αναξιοπρεπείς, διότι έτσι ισχυροποιεί το επιχείρημά του πως ο σοφός δεν πρέπει να 'θίγεται' με τις προσβολές των άλλων, διότι έτσι κατεβαίνει στο επίπεδο του θύτη, cf. 14,2 '*facit se adversarium qui contendit, et, ut vincat, par fuit*', cf. 7,2 *injuria in bonos nisi a malis non temptatur*. **honores injuriaequae vulgi in promiscuo habendae:** ο σοφός αδιαφορεί τόσο για τα προτερήματα, όσο και για

τα μειονεκτήματα του αμόρφωτου πλήθους (vulgi). Τα ίδια έλεγε και στο 13,5 *Nullius ergo mouebitur contumelia; omnes enim inter se differant, sapiens quidem pares illos ob aequalem stultitiam omnis putat*. Την ίδια προκλητική αδιαφορία έδειξε και σ' όλο το 13,3

19,2 Nec his dolendum nec illis gaudendum: sc. nobis• όπως στην αρχη του 19,1, έτσι και εδώ ο Σ. δίνει συμβουλές σε ανθρώπους που έχουν μία βάση παιδείας χωρίς όμως να είναι Στωικοί• για τον Στωικό σοφό και τα δύο αυτά γερούνδια είναι τρόπος καθημερινής ζωής. **multa...necessaria omittemus:** για τον Στωικό σοφό δεν υπήρχε κανένα 'αναγκαίο' γεγονός στην ζωή του. Το omittemus αναφέρεται σ' οσους βρίσκονται εκτός Στωικισμού ως συμβουλές• εξ άλλου η ακόλουθη αναφορά σε publica et privata officia ενισχύει την άποψη αυτήν. **aliquando etiam salutaribus:** 'υπάρχουν και κάποιες (sic) στιγμές στην ζωή του ανθρώπου, ακόμη και του Στωικού, που η ανάληψη αξιωμάτων είναι προς όφελός του'• η αναφορά εδώ σε μη Στωικούς. **dum cura...angit:** Υπάρχουν τρία dum, 1^ο το συγχρονιστικό καθ' όλη την έκταση της κυρίας σ' όλες τις χρονικές βαθμίδες με οριστική (όσο χρόνο), είναι αυτό εδώ: *όσο θα ζω, θα ελπίζω dum vivebo, sperabo*• 2^ο το συγχρονιστικό με περιορισμό χρόνου στην Κ.Π. (έως ότου - μέχρι πού) που εκφέρεται με οριστική αν εκφράζει καθαρό χρόνο: *θα σε περιμένω μέχρι που θα βραδιάσει te exspectabo dum sol occidet*, και με υποτακτική αν εκφράζει σκοπό: *θα περιμένω μέχρι να βραδιάσει exspectabo dum sol occidat*• 3^ο το συμπτωματικό με ενεστώτα οριστικής πάντοτε ακόμη και στον Πλάγιο Λόγο (εν?ω): *ενώ εγώ τον περίμενα, αυτός ταξίδευε για την Ρώμη Dum ego exspectabo eum, ille Romam ierat*. Εδώ πρόκειται για το 1^ο. **obirati potentibus detegemus...libertate:** Μία ειρωνική διαπίστωση του Σεν.: 'όποιος εκνευρίζεται με την προσβολή των ισχυρών και συγκρούεται μαζί τους το μόνο κέρδος που αποκομίζει είναι να νοιώθει την ψεύτικη ικανοποίηση ότι δεν τους φοβήθηκε και ότι είναι τάχα ελεύθερος απέναντί τους'. Φυσικά η πραγματικότητα θα είναι διαφορετική, διότι το αποτέλεσμα της συγκρούσεως μαζί τους θα είναι η παντός είδους δυστυχία των θυμάτων. Με το obirati πάλι γίνεται αναφορά σε ένα 'εμείς' που ταιριάζει σε μη Στωικούς. **hunc:** i.e. animum. **adfectum:** κατηγορούμενο στο detegemus. **libertate:** αφαιρ. της συνοδείας στο adfectum. **Non est autem libertas nihil pati:** 'ελεύθερος και ανεξάρτητος δεν είναι αυτός που δεν ανέχεται να τον προσβάλλει κανένας, αλλά εκείνος που τις δέχεται μόνον, αλλά δεν τον καταβάλλουν'. Το απρμφ. είναι υποκείμενο στο libertas est. Για το autem δεξ Add. 1. **fallimur:** όπως σ' όλη την 19^η παράγραφο, έτσι κι εδώ το 'εμείς' αναφέρεται όχι στους Στωικούς, διότι αυτοί δεν σφάλλουν, αλλά σ' όλους τους ανθρώπους γενικά. **et eum (=animum) facere <aliquem esse> se:** η αντιπαράθεση του 'fallimur' με το αμέσως επόμενο 'libertas est...' αποδεικνύει πως τό 'εμείς' του fallimur αναφέρεται στους μη Στωικούς, ενώ τό 'libertas est...' σε ότι αποτελεί βαθιά πεποίθηση των Στωικών: 'επίσης ελευθερία σημαίνει να κάνει κάποιος την ψυχή του να είναι ο ίδιος του ο εαυτός', αυτό σημαίνει να μην επηρεάζεται στις αντιδράσεις του από άλλους παράγοντες πέραν της ψυχής του. Το fecere σπανίως συντάσσεται και με απαρέμφατο συμπερασματικό Cic. Brut. 38,142 (*actio*) *tales oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt*. **ex quo (=animo) solo...veniant:** αναφ. συμπερασματική. sibi: με το veniant• το gaudenda = *αυτά τα όποια κάποιος τα χαίρεται*. Στα από- και ημιαποθετικά ρήματα το γερονδιακό διατηρεί την ενεργητική του σημασία. Για την αναφ. δεξ ADD.4 **exteriora:** πρόκειται για όλες τις ανόητες πράξεις των ανθρώπων. **timentis:** όταν το ρήμα βρίσκεται σε γερονδιακή μορφή τότε το ποιητικό αίτιο έστω κι αν είναι πρόσωπο εκφράζεται με δοτική. **Quis enim est...:** όλοι οι άνθρωποι έχουν έστω θεωρητικά την δυνατότητα να προσβάλουν κάποιον• αν λοιπόν κάποιος αποφασίσει να φυλάγεται από τις ύβρεις των άλλων, τότε πρέπει να φυλάγεται από τις ύβρεις όλων γενικά των ανθρώπων, κάτι που θα τον φθείρει γρήγορα.

19,3 Diverso autem remedio...: στα 19,1 & 19,2 τα 'εμείς' που χρησιμοποιούσε στις συμβουλές που έδινε δεν συμπεριελάμβαναν τους Στωικούς, γιατί εδώ φαίνεται πως η συμπεριφορά του Στωικού σοφού είναι αντιφατική μ' εκείνη του κοινού ανθρώπου. Για το autem Addendum 1. **imperfectis/derigentibus:** και οι δύο δοτικές με το reponendum est• δοτική με παθητικά ρήματα αμετάβατα. Αφού διευκρίνισε με το 'diverso autem remedio...' πως οι μέχρι τώρα συμβουλές του αφορούν τους κοινούς ανθρώπους κι όχι τους Στωικούς σοφούς, αμέσως μετά επιστρέφει στους πρώτους. **omnia leviora accident expectantibus:** όλοι εκείνοι που δεν έ-

χουν προαχθεί μέσω της σοφίας το μόνο καλό που έχουν να κάνουν για τον εαυτό τους είναι να προετοιμάζονται για κάθε προσβολή των ανθρώπων γύρω τους• η προετοιμασία για την προσβολή είναι ένας τρόπος άμυνας για εκείνους που βρίσκονται ακόμη μακριά από την σοφία, αλλά πρέπει να κάνουν κάτι για να αμυνθούν. **Quo quisque honestior:** οι συμβουλές για εκείνους που οντάς επιφανείς κοινωνικά δεν έχουν μνηθεί στον Στωικισμό, 'αν είναι τουλάχιστον ευγενικής καταγωγής, καλής φήμης, και μιας κάποιας οικονομικής επιφάνειας οφείλουν να υπερασπιστούν την θέση τους απέναντι στις προσβολές των άλλων έστω κι αν τους λείπουν τα όπλα του Στωικού σοφού'. **velut clamorem hostium ferat:** ένας τρόπος για τον ευγενή, αλλά μη μνημένο στην σοφία, που δέχεται φραστική επίθεση είναι να την αντιμετωπίσει όπως τις κραυγές των έχθρων στην μάχη που σκοπό έχουν να κάμψουν το ηθικό των αντιπάλων• ένα ευγενή αποκλείεται να τον κάμψουν στην μάχη, το ίδιο πρέπει να γίνει και στην περίπτωση των ύβρεων. **non dejectus, ne motus quidem:** 'χωρίς να νοιώθει χτύπημα, χωρίς να αλλάζει την μέχρι τότε πορεία του'. **gradu:** αφαιρ. της αναφοράς. **cedere tamen turpe est:** ως 'υποχώρηση - ενδοτικότητα' δεν εννοείται η λιποταξία των ευγενών• είναι πολύ αυτονόητη η μαχητικότητα τους ώστε να γίνει αντικείμενο συμβουλής. Αυτό που υπονοείται είναι ότι 'ο ευγενής ίσως να ενδώσει στον εκνευρισμό του, στον θυμό του, με αποτέλεσμα να επιτεθεί στον υβριστή'• τούτο είναι που πρέπει να αποφεύγει πάση θυσία.

19,4 Sapienti: πάλι η αντιπαράθεση ανάμεσα στις μεθόδους ενός ευγενούς, αλλά μη μνημένου στην Στωική σοφία, και σ' εκείνες του Στωικού σοφού προκειμένου να αντιμετωπισθεί ο υβριστής. **huic contrarium:** 'ο σοφός έχει μία βοήθεια σ' αυτές τις περιπτώσεις που είναι εντελώς αντίθετη μ' αυτήν που συνέστησα για τον ευγενή'• huic = tuere locum a natura adsignatum. **vos enim rem geritis:** σε ολη την παράγρ. 19 έχει που ασχολείται με εκείνους που δεν είναι βέβαια οπαδοί του Στωικισμού, αλλά λόγω της ευγενικής τους καταγωγής οφείλουν να δείχνουν μία στάση διαφορετική από εκείνη του όχλου, όταν κάποιοι θα τους επιτεθούν. Κατανοεί την κοινωνική τους θέση, το παρελθόν τους, την υποχρέωση που έχουν απέναντι σ' ό,τι έχουν κληρονομήσει και δεν τους συμβουλεύει ό,τι ακριβώς θα συνεβούλευε ένα Στωικό σοφό, δηλ. να απαρνηθούν την περιουσία τους, το όνομά τους, την κοινωνική τους θέση, τον οιονδήποτε πολιτικό η κοινωνικό τους ρόλο. Τους καλεί να αγωνίζονται καθημερινά (rem geritis) ώστε να αντιμετωπίζουν τις επιθέσεις των άλλων. **illi parta victoria est:** 'αντιθέτως για τον Στωικό σοφό δεν υπάρχει και ούτε συστήνω κανένα αγώνα, διότι αυτοί έχουν μάθει να ζουν μέσα στην απόλυτη άρνηση'. Να μη ξεχνάμε πως οι συμβουλές του προκειμένου για τους Στωικούς σοφούς ήταν εντελώς διαφορετικές, δηλ. να απαρνηθούν ο,τιδήποτε γεννά την εναντίον τους ύβρι, δηλ. να αγνοήσουν κοινωνικούς ρόλους που είναι εστίες ύβρεως. **Ne repugnet vestro bono:** 'μη πηγαίνετε αντίθετα στο συμφέρον σας'• το 'συμφέρον' όλων των ανθρώπων είναι η ανοσία απέναντι στην αδικία. **dum...pervenitis:** dum που δηλώνει το σύγχρονο υπό περιορισμό, cf. 19,2 **et hanc spem...alite..:** 'και να συντηρητε μέσα σας την ελπίδα πως θα φτάσετε στο σημείο να γίνετε άτρωτοι στην αδικία'. **esse aliquid invictum...in quem nihil fortuna possit:** άμεση η αναφορά στους Στωικούς σοφούς. Και τα δύο esse είναι υποκείμενα στο est. Για την αναφ. δεξ ADD.4 **e re publica est:** αίτιον, 'υπάρχει εξ αιτίας του συμφέροντος όλων των ανθρώπων', cf. 1,2•13,1•15,2• 'res publica' είναι το κοινό συμφέρον, το κοινό όφελος μέσα σε μία κοινωνία, cf. Cic. De Rep. 1,39 *Est igitur, inquit Africanus, res publica res populi,...* ib. 1,41-2 *Omnis ergo populus,...omnis civitas,...omnis res publica, quae, ut dixi, populi res est, consilio quodam regenda est, ut diuturna sit.*